

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖS GENERALITETAS 1918–1940 M.: NEŽINOMI ISTORINIAI FRAGMENTAI

Dr. Andriejus Stoliarovas

Vytauto Didžiojo karo muziejus, Vytauto Didžiojo universitetas

Laus eorum emori non potest¹

ĮVADAS

Generolo (lot. *generalis* – vyriausiasis) laipsnis – vienas aukščiausių karininkų laipsnių – pradėtas teikti Prancūzijoje XVI a. Nuo XVII–XVIII a. jis buvo teikiamas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės karininkams. Ilgainiui atsirado generolo laipsnių, susijusių ne tik su įvairiomis kariuomenės rūšimis (pvz., artilerijos generolas), kitais karininkų laipsniais, bet ir su administracinėmis pareigomis.

Atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenėje (1919–1940 m.) generolo laipsnis buvo aukščiausias vyresniojo karininko laipsnis. Tokio rango karininkai vadovavo įvairioms kariuomenės ginklų rūšims ir tarnyboms. Iš pradžių generolo laipsnis buvo sudaromas pridodant kitą karininko laipsnį (pvz., generolas leitenantas), vėliau – pareigas (pvz., brigados, divizijos, armijos generolas). Todėl 1919 m. rugsėjo 13 d. buvo paskelbti nauji karininkų ir nuo rugsėjo 29 d. įvesti du generolo laipsniai – generolo leitenanto ir generolo, o nuo 1936 m. gruodžio 11 d. trys – brigados generolo, divizijos generolo ir generolo². Lietuvos kariuomenėje į generolus buvo

¹ Iš lotynų kalbos – *Laus eorum emori non potest* (Ciceronas) – *Jų garbė nemirtinga*.

² Straipsnyje generolo sąvoka, priklausomai nuo konteksto, vartojama tiek siaurąja prasme, norint konkrečiai nurodyti generolo laipsnį, tiek plačiąja – nusakant aukšto rango karininko priklausomybę generalitetui.

pakelti tik sausumos kariuomenės ir karo aviacijos karininkai. 1935 m. buvo pradėtas kurti karinis laivynas, tačiau generolo laipsnio, atitinkančio admirolo laipsnį, laivyne nebuvo. Be to, kariuomenėje buvo įsteigta generolo laipsnių, kartu nusakančių ir einamas pareigas (pvz., ypatingųjų reikalų generolas, generolas kvartirmeisteris).

1990 m. atkūrus nepriklausomybę, buvo prisiminta senoji generolo laipsnių sistema, tačiau iš pradžių įvestas tik vienas laipsnis – generolo. 1998 m. ji buvo pakeista – pradėta teikti trijų rūšių generolo laipsnius – brigados generolo, generolo majoro, generolo leitenanto. Šie laipsniai teikiami sausumos kariuomenės ir karo aviacijos aukščiausio rango vyresniesiems karininkams, o kariniame laivyne, kaip jų atitikmenys, – flotilės admirolo, kontradmirolo ir viceadmirolo laipsniai.

Pažymėtina, kad šiuo metu tiriamas Lietuvos Respublikos laikotarpis (1918–1940 m.) sulaukia išskirtinio mokslininkų dėmesio. Daug publikacijų yra skirta kariuomenės istorijos tyrimams, bet jos generaliteto istorijos bruožams nušviesti darbų trūksta. Deja, palyginti mažai istorinių faktų surinkta apie kai kuriuos vietas kariuomenėje tarnavusius generolus, jų profesines biografijas, siekiant nustatyti tikslų kariuomenės generolų skaičių, nusakyti generaliteto tarnybos ir uniformos išskirtinumą.

Pastaruoju metu pasirodė vos keletas pavienių ir kolektyvinių darbų, skirtų Lietuvos kariuomenės generolams arba su jais susijusių. Tai gerai mums žinomų istorikų – Vytenio Statkaus³, Henrio L. Gaidžio⁴ (*Henry L. Gaidis*), Gintauto Sургailio⁵, Vidmanto Jankausko⁶, Henriko Paulausko⁷, Jono Aničo⁸, publicistų – Petro Jurgėlos⁹, Virgilijaus Liauškos¹⁰ – studii-

³ V. Statkus, Lietuvos generolai, *Karys*, 1988, Nr. 7, p. 308–309, 318; Nr. 8, p. 343–345; Nr. 9–10, p. 401–406; V. Statkus, Lietuvos kariuomenės generolai Vakaruose, *Karys*, 1986, Nr. 10, p. 464.

⁴ H. L. Gaidis, Lietuvos generolų laipsnio ženklai, *Karys*, 1989, Nr. 8, p. 392.

⁵ G. Sургailis, *Lietuvos kariuomenės vadai*, Vilnius, 1992.

⁶ V. Jankauskas, *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, Vilnius, I d., 1998; *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, Vilnius, 2004.

⁷ H. Paulauskas, *Lietuvos kariuomenės brigados generolas ministras pirmininkas Jonas Černius*, Vilnius, 2006.

⁸ J. Aničas, *Generolas Silvestras Žukauskas (1861–1937)*, Vilnius, 2006.

⁹ *Gen. Povilas Plechavičius*, sud. P. Jurgėla, Brooklyn, 1978.

¹⁰ V. Liauška, Lietuvos generolai, *Karys*, 1996, Nr. 12, p. 22–23.

jos ir publikacijos. Pagarbos verti kolektyviniai darbai „Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai“¹¹, „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953“¹² ir „Tarpukario ir rezistencijos laikotarpio Lietuvos generolų sąrašas ir jų amžinojo poilsio vietos“¹³, kuriuose taip pat yra aktualios informacijos apie generalitetą. Nemažai įvairios apimties ir svarbos straipsnių apie generolus pasirodė išėivijoje leistame „Karyje“. Tačiau jame pateikta informacija apie nagrinėjamą laikotarpį yra daugmaž žinoma.

Šiame straipsnyje nekalbame apie garsesnes, istoriografijoje dažnai minimas asmenybes, pvz., baltagvardiečių kariuomenės gen. mjr. Juozą Kraucevičių ar carinės Rusijos imperijos kariuomenės gen. mjr. Silvestrą Žukauską. Istorinės medžiagos apie juos, ypač apie pastarąjį, yra nemažai. Jų biografijoms skirti ne tik atskiri moksliniai straipsniai, bet ir studijos. Vis dėlto mokslinių publikacijų apie daugelį generolų trūksta, todėl straipsnyje ypatingas dėmesys skiriamas mažai žinomiems generolams ir jų profesinėms biografijoms, šie generolai pristatomi pateikiant visą apie juos turimą medžiagą.

Vertingų duomenų straipsnio autorius aptiko archyvuose, muziejuose, privačiose kolekcijose, elektroniniuose šaltiniuose (internete), įvairiuose spaudos leidiniuose. Be abejo, faktografinių duomenų apie vienus generolus yra daugiau, apie kitus – itin mažai. Todėl pats straipsnis buvo „konstruojamas“ pamažu renkant faktą po fakto ir teikiant juos kontekste, kurį taip pat lėmė disponuojama medžiaga.

Straipsnio tikslas – aprašyti pirmuosius Lietuvos Respublikos kariuomenės generolus, įgijusius bent vieną iš generolo laipsnių kitos valstybės kariuomenėje. Ne visiems jų buvo suteiktas vietos kariuomenės bent vienas iš generolo laipsnių, tačiau jie buvo Lietuvos kariuomenės generaliteto, kaip visų generolų arba aukščiausiųjų valstybės kariuomenės karininkų visumos, dalis.

Nepriklausomybės laikotarpiu Lietuvos kariuomenėje tarnavo nema-

¹¹ *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, Vilnius, II d., 2008.

¹² *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2; 2003, t. 3; 2004, t. 4; 2005, t. 5; 2006, t. 6; 2007, t. 7; 2008, t. 8; 2009, t. 9.

¹³ *Tarpukario ir rezistencijos laikotarpio Lietuvos generolų sąrašas ir jų amžinojo poilsio vietos*, sud. A. Stolarovas, Vilnius, 2012.

žai įvairios karinės patirties įgijusių generolų¹⁴. Taigi intuityviai kyla įvairių klausimų. Kiek generolų tarnavo Lietuvos Respublikos kariuomenėje? Kuriose svetimose kariuomenėse ir kuriems iš jų buvo suteiktas bent vienas iš generolo laipsnių? Ar visiems generolams buvo suteiktas vietos kariuomenės generolo laipsnis? Ar buvo pasitenkinama anksčiau įgytą laipsnį prilyginus atitinkamam vietos kariuomenės generolo laipsniui? Dėl kokių priežasčių šie karininkų laipsniai nebuvo teikiami? Kuo išskirtina buvo generaliteto narių tarnyba?

Į šiuos ir kitus klausimus mėginama atsakyti straipsnyje, atskleidžiant mažai žinomus istorinius nepagrįstai užmirštų generolų tarnybos ir asmeninius biografijų faktus.

Generolai – be Lietuvos kariuomenės generolų antpečių

1918 m. lapkričio 23 d. išleidus pirmąjį įsakymą kariuomenei buvo pradėta kurti jos karinė galia. Tačiau kariuomenės organizavimo pradžioje trūko visko – nuo gerai parengtų, patyrusių, aukšto rango karininkų iki taip reikalingos valstybingumui įtvirtinti ir išsaugoti ginkluotės. Kvalifikuotų kadru stoka lėmė vietos karinės ir politinės vadovybės sprendimą prisivilioti kiek galima daugiau tautiečių, lietuvių kilmės arba bent jau su Lietuva susijusių karininkų, tarnavusių svetimose kariuomenėse. Deja, ne visi jie grįžo į tėvynę ir stojo į jos kariuomenės gretas. Tam turėjo įtakos daugelis veiksnių: skirtingas tautinis tapatumas, susisaistymas, mentalitetas, ekonominės, kultūrinės ir politinės sąlygos ir pažiūros, bendradarbiavimo galimybių ir perspektyvų nematymas ir kita. Galima būtų paminėti keletą tokių pavyzdžių.

1920 m. rudenį, įsigaliojus tų pačių metų liepos 12 d. Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarčiai, Lietuvos atstovybėje Maskvoje registravosi carinės Rusijos ir Raudonosios armijos (toliau – RA) karininkai, norintys

¹⁴ Į Nepriklausomos Lietuvos Respublikos kariuomenės (1918–1940) generaliteto sąrašą nebuvo įtraukti brigados generolai Albinas Čepas, Kazys Sprangauskas, Stasys Zaskevičius, kuriems šis laipsnis buvo suteiktas 1940 m. birželio 30 d., ir Feliksas Baltušis-Žemaitis, kuris šį laipsnį įgijo 1940 m. liepos 12 d.

grįžti ar vykti į Lietuvą. Tarp jų buvo ir gen. mjr. Konstantinas Rylskis (1871–1921)¹⁵. Neturime duomenų apie jo ryšius su Lietuva, tačiau galime daryti prielaidą, kad jo apsisprendimui įtakos turėjo draugystė su RA karininku ir carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr. Leonu Radumi-Zenkavičiumi. Kita vertus, neatmestina, kad jis gelbėjosi nuo sovietų represijų, nes tolesnei generolo karjera RA galėjo trukdyti jo ilgametė tarnyba caro kariuomenėje, pažiūros ir įsitikinimai. Pats RA karininkas K. Rylskis, vienas iš Generalinio štabo padalinių viršininkų, kai 1920 m. buvo apkaltintas ryšiais su Lietuva (kai kuriais atvejais netgi teigiama, kad su Latvija – aut. past.). Manoma, kad būtent už tai buvo suimtas. Vėliau, įtarimus panaikinus, paleistas, tęsė tarnybą, tačiau 1921 m. vėl buvo suimtas ir sušaudytas¹⁶.

Kitas pavyzdys – dėl mums nežinomų priežasčių Lietuvos kariuomenėje netarnavęs carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr. Jonas Geštautas (1866–1943), kuris į Lietuvą grįžo 1918 m. pabaigoje. Po karo tarnybos užsiėmė visai kita – pedagogine – veikla: 1919 m. sausio–1920 m. rugsėjo mėn. mokytojas komercijos mokykloje Kaune, nuo 1920 m. spalio buvo Kauno mokytojų draugijos rusų gimnazijos mokytojas, 1921–1935 m. – vicedirektorius, 1935 m. – vienas iš draugijos „Mokslas – Šviesa“ steigėjų¹⁷.

Dar vienas pavyzdys – 1920 m. į Lietuvą grįžęs carinės Rusijos kariuomenės gen. Kazimieras Daugirdas (1865–1946). Tiesa, po tarnybos kariuomenėje vertėsi ūkine veikla Bugių k. (Viekšnių vlsč., Mažeikių apskr.), 1922–1933 m. buvo Medemrodės girininkas, dalyvavo vietos savivaldos darbe¹⁸.

Tik dėl amžiaus į besikuriančios Lietuvos kariuomenės sudėtį nebuvo įtrauktas caro kariuomenės gen. ltn. Valerijonas Dobužinskis (1844–1921)¹⁹. Tačiau yra žinoma, kad 1918 m. Vilniuje jis aktyviai dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje kraštui ginti.

¹⁵ K. Žukas, *Žvilgsnis į praeitį*, Vilnius, 1992, p. 241–242.

¹⁶ Рыльский Константин Иосифович, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=858>>, [žiūrėta: 2012 06 26].

¹⁷ K. Tamašauskas, Jonas Geštautas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2004, t. VI, p. 619; *Списокъ генераламъ по старшинству. Справленъ по 10-е Июля 1916 г.*, Петроградъ, 1916, с. 138.

¹⁸ *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sud. V. Sruogienė, Chicago, 1974, p. 129, 131.

¹⁹ Šis generolas – žinomo dailininko Mstislavo Dobužinskio tėvas. *Списокъ генераламъ по старшинству...*, с. 40.

Vis dėlto tai – tik keletas pavyzdžių ir jais remiantis negalima patvirtinti daugumos lietuvių kilmės karininkų arba iš Lietuvos kilusių generolų grįžimo į gimtinę ir įstojimo į jos kariuomenę fakto.

Pirmuoju generolu, tarnavusiu atkurto Lietuvos Respublikos kariuomenėje, laikytinas carinės Rusijos imperijos kariuomenės infanterijos (pėstininkų) gen. Kiprijonas Kondratovičius (Kondratavičius, Kondratavičia).

K. Kondratovičius gimė 1859 m. gegužės 8 d. Zinevičiuose (Lydos apskr., Vilniaus gubern., dab. Baltarusijoje), stačiatikių tikėjimą išpažįstančioje Lietuvos bajorų šeimoje. 1875 m. pradėjo karo tarnybą 105-ajame pėstininkų Orenburgo pulke. Yra žinoma, kad dar jam teko studijuoti Vilniaus pėstininkų junkerių mokykloje. 1878 m. K. Kondratovičius baigė 2-ąją Konstantino karo akademiją, buvo pakeltas į paporučikius ir netrukus priskirtas prie Jo Didenybės leibgvardijos jėgerių pulko. K. Kondratovičius kovinės patirties įgijo 1877–1878 m. Rusijos–Turkijos kare grenadierių korpuso gretose. Po karo, kitais metais, buvo perkeltas į leibgvardijos Izmailovo pulką turėdamas praporščiko (atitikmuo – armijos paporučikis) laipsnį, pakeltas į gvardijos paporučikius, 1882 m. – į poručikus. 1884 m. tobulinosi Nikolajaus generalinio štabo akademijoje ir buvo pakeltas į gvardijos štabskapitonus, turėjo teisę vadintis generalinio štabo kapitonu. Ją baigęs, buvo paskirtas į tarnybą Maskvos karinėje apygardoje. 1884–1888 m. buvo grenadierių korpuso štabo karininkas ypatingiems reikalams. 1885–1886 m., tarnybos štabe metu, atliko vadovavimo kuopai stažuotę 1-ajame leibgrenadierių Jekaterinoslavlio Imperatoriaus Aleksandro II pulke. 1888 m. pakeltas į papulkininkius, 1888–1889 m. ėjo Maskvos karinės apygardos štabo karininko pareigas, 1889–1897 m. buvo štabo karininkas ypatingiems reikalams prie Maskvos karinės apygardos karinių dalinių vado. 1893 m. buvo pakeltas į pulkininkus, 1895 m. atliko pakartotinę, šį kartą vadovavimo batalionui, stažuotę 6-ajame grenadierių Tavrijos generolo feldmaršalo didžiojo kunigaikščio Michailo Nikolajevičiaus pulke. Kita jo tarnybos vieta 1897–1901 m. buvo 2-osios grenadierių divizijos štabas, kuriame ėjo viršininko pareigas. Reikėtų paminėti, kad 1884–1900 m. karininkas dirbo ir kaip karinis apžvalgininkas „Maskvos žiniuose“²⁰.

²⁰ Кондратович Киприан Антонович, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=53>> [žiūrėta: 2012 07 12]; Л. Лаўрэш, Крэскі да біяграфіі генерала К. Кандратовіча, <<http://jivebelarus.net/history/faces/to-biography-of-general-kandratovich.html>> [žiūrėta: 2012 07 18].

1900 m. plk. K. Kondratovičius dalyvavo Kinijos kampanijoje, jos metu 1902–1904 m. buvo priskirtas prie Kvantuno apskrities karinių dalinių vado. Tiesa, paminėtina, kad 1901–1902 m. jis buvo 36 (35?)-osios pėstininkų divizijos 2-osios brigados vadas – 1901 m. vasario 20 d. už karinius nuopelnus jam buvo suteiktas generolo majoro – pirmasis generolo – laipsnis. 1904–1905 m. generolas buvo Tolimųjų Rytų vietininko žinioje, 1904–1906 m. vadovavo 9-ajai Rytų Sibiro šaulių brigadai, po Rusijos–Japonijos karo performuotai į diviziją. Dalyvavo karo veiksmuose ir buvo sužeistas. 1904 m. rugsėjo 2 d. suteiktas antrasis generolo laipsnis – jis tapo generolu leitenantu. 1906–1907 m. buvo priskirtas prie vyriausiojo štabo, vėliau – vadovavo 2-ajam armijos korpusui, 1907–1910 m. buvo Turkestano generalgubernatoriaus ir kavalerijos generolo Aleksandro Samsonovo (*Александр Самсонов*) vadovaujamos Turkestano karinės apygardos viršininko padėjėjas, Semirečio kazokų dalinio štabo viršininkas. 1910 m. gruodžio 19 d. jam buvo suteiktas infanterijos generolo laipsnis. 1910–1913 m. inf. gen. K. Kondratovičius vadovavo 1-ajam Kaukazo armijos korpusui. Tuo pačiu metu jam buvo pavestos eiti ir kitos pareigos – Tifliso (Tbilisio, dab. Gruzija) generalgubernatoriaus padėjėjo, 1913 m. – 23-iojo armijos korpuso vado. Būtent šis generolo vadovaujamas dalinys nesėkmingai dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo veiksmuose ir dėl to jis 1914 m. vasaros pabaigoje buvo nušalintas nuo vadovaujamų pareigų ir išleistas į atsargą. Žinoma, kad nuo 1915 m. jis buvo įtrauktas į Minsko karinės apygardos štabo rezervą, nuo 1917 m. – vadovavo 75-ajai pėstininkų divizijai²¹.

1918 m. pradžioje Vakarų fronto baltarusių karių susirinkimo metu generolas K. Kondratovičius buvo išrinktas į Centrinę baltarusių tarybą (Radą) ir tapo atsakingas už karinių dalinių formavimą. Tačiau, nors ir buvo karinių dalykų žinovas, negalėjo veikti nesilaikydamas biurokratinių taisyklių, nepaisyti leidimų, įsakymų ir instrukcijų. Organizaciniai darbai užtruko, todėl jis buvo nušalintas nuo vadovaujamų pareigų ir paliktas kaip techninis darbuotojas Kariuomenės formavimo skyriuje. Yra žinoma, kad kurį laiką K. Kondratovičius buvo Vakarų fronto štabo armijos viršininko žinioje. Nereikia pamiršti ir to fakto, kad jis buvo Baltarusijos Tautinės Respublikos tautinio sekretoriato narys. Per ilgą karinės tarnybos laiką buvo apdovano-

²¹ *Теп рај; Списокъ генераламъ по старшинству. Составленъ по 1-е Января 1913 г., Санкт-Петербургъ, 1913, с. 97.*

tas įvairiais aukštais apdovanojimais pagal carinės Rusijos imperijos ordinų hierarchiją: Baltojo erelio, Šv. Vladimiro 2-ojo laipsnio, Šv. Anos ir Šv. Stanislovo 1-ojo, Šv. Vladimiro 3-iojo laipsnio su kardais, Šv. Anos ir Šv. Stanislovo 2-ojo, Šv. Anos ir Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio su kardais ordinais, taip pat ypač garbingu ir tik už karinius nuopelnus teiktu Šv. Jurgio (Georgijaus) 4-ojo laipsnio ordinu ir auksiniu kardu „Už narsą“²². Svarbu pažymėti, kad kiekvienas apdovanojimas buvo teikiamas už tam tikrus nuopelnus, pvz., Šv. Jurgio ordinas – „Už tarnybą ir narsą“, Šv. Vladimiro – „Už naudą, garbę ir šlovę“, Baltojo erelio – „Už ištikimybę, carą ir įstatymą“ (lot. *Pro Fide, Rege et Lege*), Šv. Anos – „Mylinčiam tiesą, dievobaimingumą ir ištikimybę“ (lot. *Amantibus justitiam, pietatem, fidem*), Šv. Stanislovo – „Apdovanojant skatinti“ (lot. *Praemiamdo incitat*) ir pan.

1918 m. lapkričio pabaigoje (yra duomenų, kad 21–22 d.)²³ generolas atvyko į Lietuvą, lapkričio 24 d. buvo paskirtas apsaugos ministro padėjėju, faktiškai Apsaugos ministerijos valdytoju ir vyriausiuoju kariuomenės vadu²⁴. Jis pradėjo rūpintis visais apsaugos ir kariuomenės organizavimo reikalais. Daug dėmesio skyrė baltarusių (gudų) karinių dalinių ir bendro fronto prieš bolševikus organizavimui. Gruodžio pradžioje daugiausiai savarankiškai generolas mėgino vesti derybas su lenkais, vokiečiais dėl bendrų karinių veiksmų, tačiau nesėkmingai²⁵. Jis buvo pristatęs vietos karinei ir politinei vadovybei milicijos, kaip alternatyvos kariuomenei, ir pačios kariuomenės projektus, tačiau jie, kaip nepasiteisinę, buvo atmesti. Jam vadovaujant ministerijos štabe didėjo karininkų, tiesa, Lietuvos interesams svetimų – gudų ir rusų – skaičius. Carinės Rusijos kariuomenės gen. K. Kondratovičius turėjo net savo atskirą žvalgybą, kuriai vadovavo patyręs žvalgybininkas, šios kariuomenės paplė. Vladimiras Sizychas (*Sizych*)²⁶, kuris po tarnybos Lietuvos kariuomenėje dirbo dar kelioms žvalgyboms – Prancūzijos ir Lenkijos.

²² *Ten pat*; K. Jezovitovas, Generolas Kiprijonas Kondratavičius Gudų Taryboje 1917 m., *Mūsų žinynas*, 1923, t. V, nr. 15, p. 497–500. Straipsnyje stengiamasi pateikti carinės Rusijos imperijos apdovanojimus paisant jų hierarchijos.

²³ P. Gužas, Atsiminimai apie pirmąsias mūsų kariuomenės kūrimosi dienas, *Mūsų žinynas*, 1923, t. V, nr. 15, p. 444.

²⁴ *Apsaugos ministerijai įsakymas* Nr. 3/1, Vilnius, 1918 m. gruodžio 4 d.

²⁵ M. Velykis, Iš nesenos praeities, *Mūsų žinynas*, 1923, t. IV, nr. 12, p. 499.

²⁶ P. L., Iš netolimos praeities, *Karo archyvas*, 1928, t. IV, p. 117.

Lietuvos kariuomenės generolo laipsnis K. Kondratovičiui nebuvo suteiktas, tačiau palikta teisė vadintis „rusų tarnybos generolu“, nes dar gruodžio 20 d. buvo atsisakyta karių laipsnių, kuriuos tuo metu naikino tiek Vokietija, tiek Rusija, nors dauguma karininkų tam ir prieštaravo. Tarnyboje jis nešiojo carinės Rusijos kariuomenės generolo uniformą. Tiesa, pačioje kariuomenės kūrimosi pradžioje karininkai dėvėjo įvairias uniformas, bet su nustatytais skiriamaisiais ženklais. Net carinės Rusijos kariuomenėje tarnavęs gen. mjr. S. Žukauskas kurį laiką nešiojo svetimos valstybės karininko uniformą. Vėliau Lietuvos kariuomenės generalitetas išsiskyrė savo puošnia uniforma – detalėmis tautiniais motyvais, spalvine gama, sukirpimu, pritaikytu ginklo rūšiai ir specialybei. Ypač buvo pastebimi raudonos spalvos akcentai, apykaklės su ažuolo ir rūtos šakelėmis, antpečiai su išskirtinėmis žvaigždutėmis, antsiuvai. Analogų neturėjo tik Lietuvos kariuomenės gen. S. Žukausko ulono uniforma (vienintelė tokia). Net atsargos ir dimisijos generolų uniformos turėjo generalitetui būdingas žymas, joms taip pat galiojo griežtos uniformos dėvėjimo taisyklės.

Gruodžio 22 d. karininkams pareiškus nepasitikėjimą carinės Rusijos kariuomenės gen. K. Kondratovičiumi dėl destruktivaus Apsaugos ministerijos štabo darbo ir rusų karininkų protegavimo, generolas savavališkai pasitraukė iš kariuomenės, nors prieš tai buvo sutikęs prisiekti „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniams Dėsniams“, bet gruodžio 24 d. iš pareigų buvo atleistas²⁷. Netekęs vietos Lietuvos kariuomenėje, jis išvyko į Gardiną, iš ten 1920 m. – į Lenkiją, vėliau – į Prancūziją²⁸. Pagaliau grįžo į Gardiną ir ten mirė 1932 m. spalio 31 d. Palaidotas šalia Aleksandro Nevskio cerkvės Voronovo k., netoli Lydos (dab. Baltarusijoje)²⁹.

Prieštaringai vertintų karininkų, charizmatiškų, įdomių ar net paslaptingų asmenybių, Lietuvos kariuomenėje netrūko. Su tam tikromis išlygomis mažai kam žinomą carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr. Boleslovą Kazimierą Kreičmaną (*Bolesław Kazimierz Krejczman*) būtų galima laikyti vienu tokių.

²⁷ *Krašto apsaugos ministerijai įsakymas* Nr. 7/1, Vilnius, 1918 m. gruodžio 24 d.

²⁸ R. Liormanas, *Atsiminimai apie Krašto apsaugos ministerijos organizavimosi pradžią 1918–1919 m.*, *Karys*, 1965, nr. 4, p. 104.

²⁹ Кондратович Киприан Антонович, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=53>> [žiūrėta: 2012 07 12]; А. П. Грицкевич, *Западный фронт РСФСР*, Минск, 2010, c. 91.

B. K. Kreičmanas gimė 1861 m. sausio 1 d. (buvo evangelikas reformatas – aut. past.). 1877 m. baigęs Jaroslavlio karinę progimnaziją, įstojo į kariuomenę, buvo paskirtas į 107-ąjį pėstininkų Troickio pulką ir tik vėliau išsiųstas į Vilniaus pėstininkų junkerių mokyklą. 1879 m. ją baigęs, buvo gražintas į pulką. Tarnybos jame metu 1881 m. buvo pakeltas į praporščikus, 1884 m. – į paporučikius, 1888 m. – į poručikus. 1890 m. baigė Nikolajaus generalinio štabo akademią, 1893 m. buvo pakeltas į štabskapitonus ir tęsė tarnybą minėtame pulke eidamas kuopos vado pareigas. Nuo 1894 m. paskirtas į Vilniaus pėstininkų junkerių mokyklą dėstytoju – dėstė karo taktiką ir topografiją. Nuo 1898 m. buvo atsakingas už mokymo dalies raštvedybą, nuo 1901 m. ėjo klasių inspektoriaus, taip pat tik laikinai, ir mokyklos viršininko pareigas. 1900 m. buvo pakeltas į kapitonus, 1903 m. – į papulkininkius, 1907 m. – į pulkininkus, nuo 1913 m. išleistas į atsargą (suteikus generolo majoro laipsnį). Yra žinoma, kad karinės vadovybės buvo apdovanotas Šv. Anos (1910 m.) ir Šv. Stanislovo 2-ojo laipsnio (1905 m.) ordinais³⁰.

1918 m. gruodį generolas pasiūlė savo paslaugas besikuriančiai Lietuvos kariuomenei ir buvo priimtas į Apsaugos ministerijos štabą – paskirtas neoficialiu viršininko padėjėju. Rusijos kariuomenės gen. K. Kondratovičius patikėjo jam parengti milicijos organizavimo ir etatų projektą³¹. Tačiau, įvertinus krašto padėtį, kariuomenės organizavimo būtinumą, jos tvarkymas buvo atidėtas, o viešosios tvarkos apsauga perduota kuriamai Vidaus reikalų ministerijai. B. K. Kreičmanas atsakingų ir aukštų pareigų negavo, o su pateiktais pasiūlymais nesutiko, todėl pasitraukė³². Apie jo tarnybą kariuomenėje jokių išlikusių dokumentų aptikti nepavyko, tačiau pats faktas, kad generolas kurį laiką dirbo štabe, neabejotinas.

Po vietos kariuomenės pasitraukimo iš Vilniaus į Kauną jis tęsė tarnybą lenkiškojoje Vilniaus ir Minsko krašto savigynoje, Lietuvos ir Baltaru-

³⁰ Данные о постоянном составе и преподавателях Виленского военного училища, <http://www.vrtu-vvkure.com/FD3CFA51-FBDF-4554-92A8-1D266B377498/ForceRequestingFullContent/FD3CFA51-FBDF-4554-92A8-1D266B377498/VPYU/PS_VPU.pdf> [žiūrėta: 2012 07 18]; *Списокъ полковникамъ по старшинству. Составленъ по 1-е Марта 1912 г.*, Санкт-Петербургъ, 1912, с. 627; A. Rukša, *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Lietuvių – lenkų santykiai ir kovų pradžia*, Cleveland, 1981, t. II, p. 144.

³¹ M. Velykis, *min. str.*, p. 500.

³² P. Tamašauskas, *Mano tarnyba pirmame pėst. pulke, Karo archyvas*, 1936, t. VII, p. 328–329.

sijos karinėje apygardoje, kuriai vadovavo carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr. Vladislovas Vejtko (*Władysław Wejtko*). Pastarasis gruodžio 8 d. buvo paskirtas visų karinių Lietuvos ir Baltarusijos, taip pat ten dislokuotų lenkų dalinių vadu. Šie Vilnijos daliniai mėnesio pabaigoje jau buvo įtraukti į Lenkijos reguliariosios kariuomenės sudėtį³³. Rusijos kariuomenėje laipsnį užsitarnavusiam gen. mjr. V. Vejtko pavaduotojui, taip pat šios kariuomenės gen. mjr. B. Kreičmanui buvo nustatytas Lenkijos kariuomenės generolo paporučikio laipsnis, tačiau jo tarnyba kariuomenėje nebuvo ilga. Artėjant prie Vilniaus bolševikams, jis privalėjo atsitraukti pietvakarių kryptimi į Gardiną, bet miesto nepaliko – gynė jį su jaunimu – moksleiviais, skautais, tačiau jie po pirmojo artilerijos apšaudymo buvo išsklaidyti. Reikia pasakyti, kad šis generolas, nors save laikė gudu, turėjo lietuviškų šaknų (motina buvo lietuvė), todėl pats pasiūlė savo paslaugas Apsaugos Tarybai, bet, gavęs neigiamą atsakymą, prisijungė prie kito tautinio fronto, kovojančio su bolševikais. Yra žinoma, kad po nepasisėkusios Vilniaus gynybos jis atvyko į Gardiną, bet netrukus buvo priverstas išvykti į Varšuvą, tačiau ne pas gimines, kaip skelbiama, o tarnybos reikalais. 1919 m. vasario 3 d. Varšuvoje netikėtai mirė ir ten buvo palaidotas³⁴.

Labai mažai duomenų išliko ir apie kitus caro kariuomenės generolus. Ne išimtis Rapolas (Rafailas) Okulič-Kazarinas (Okulič-Kozarinas) – senos lietuvių bajorų giminės palikuonis.

R. Okulič-Kazarinas gimė 1857 m. lapkričio 5 d. Mogiliove (dab. Baltarusija). Išpažino stačiatikiybę (kitais duomenimis – katalikybę), buvo vedęs Konstanciją Išoraitę, turėjo tris sūnus – Eugenijų, Vladimirą ir Anatolijų, dukterį Česlavą Mironovą. 1919 m. du sūnūs, Vladimiras ir Anatolijus, įstojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo artilerijoje karininkais. O pats generolas tarnybą kariuomenėje pradėjo 1873 m. 28-osios divizijos 3-iajame pėstininkų pulke. Netrukus buvo išsiųstas į Rygos pėstininkų junkerių mokyklą, 1875 m. ją baigęs grąžintas tęsti tarnybos į minėtą pulką. Tais pačiais metais pakeltas į praporščikus, 1877 m. – į paporučikus, po metų – į poručikus. 1878 m. paskirtas pulko 8-osios, vėliau – 2-osios kuopos

³³ E. Gaidukevičius, Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke, *Karo archyvas*, 1938, t. 10, p. 217.

³⁴ *Ten pat*, p. 218; T. Kryska-Karski, S. Żurakowski, *Generałowie polski niepodległej*, Warszawa, 1991, s. 196.

vadu, dar po metų – mokomosios komandos vedėju. 1880 m. jam vėl patikėtos 3-iosios kuopos vado pareigos. 1888 m. pakeltas į štabskapitonus, 1893 m. – į kapitonus. 1902 m. tobulinosi karininkų šaulių mokykloje ir buvo pakeltas į papulkininkius. 1903 m. paskirtas vadovauti minėto pulko 2-ajam batalionui, nuo 1904 m. – 40-osios divizijos 159-ojo pėstininkų Gurijos pulko 3-iajam batalionui. Po metų paskirtas pulko vadu. 1906 m. pakeitė tarnybos vietą, buvo perkeltas į 3-iąją pėstininkų Dono pulką, paskirtas 4-ojo bataliono vadu. 1911 m. jis jau vyriausiasis štabo karininkas, netrukus buvo pakeltas į pulkininkus, 1912 m. – į generolus majorus (kai kuriais nepatvirtintais duomenimis – į generolus leitenantus³⁵) ir išleistas į atsargą. Už nuopelnus Rusijai buvo apdovanotas Šv. Vladimiro 4-ojo (1910 m.), Šv. Anos (1905 m.) ir Šv. Stanislovo 2-ojo (1901 m.), Šv. Anos (1895 m.) ir Šv. Stanislovo 3-iojo (1888 m.) laipsnio ordinais, 1904–1905 m. Rusijos–Japonijos karo (1906 m.) ir Imperatoriaus Aleksandro III atminimo sidabro medaliais³⁶.

1919 m. kovo 28 d. generolas savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Jam buvo suteiktas karininko ir paliktas galioti iki karinių laipsnių įsteigimo Rusijos kariuomenėje turėtas laipsnis. Kovo 29 d. krn. R. Okulič-Kazarinas kaip specialistas buvo paskirtas į Aviacijos dalies bombų (granatų, ginklų) sandėlių prižiūrėtoju ir viršininku. Nuo balandžio 5 d. laikinai ėjo Karo aviacijos mokyklos viršininko pareigas³⁷. Yra laikomas vienu iš Lietuvos karo aviacijos pradininkų. Mirė balandžio 27 d. nuo infekcinės ligos, taip ir nesuspėjęs gauti vietos kariuomenės generolo laipsnio. Palaidotas Kleboniškių (Eigulių) kapinėse Kaune. Po mirties 1930–1931 m. jo žmonai Konstancijai buvo įteikti jam priklausantys Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių ir Lietuvos Nepriklausomybės medaliai³⁸.

³⁵ Kas yra kap. Okulič Kazarinas, *Biržų žinios*, 1928 m. birželio 3 d., nr. 12, p. 2.

³⁶ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2006, t. VI, p. 15; *Списокъ полковникамъ по старшинству. Составленъ по 1-е Марта 1912 г.* Часть I. II, III, Санкт-Петербургъ, 1912, с. 1134.

³⁷ J. M. Laurinaitis, Karo aviacijos mokyklą prisimenant, *Karo archyvas*, 1925, t. I, p. 180.

³⁸ 1930-08-11 LR KAM krašto apsaugos ministro plk. B. Giedraičio liudijimas dėl savanorio medalio apdovanojimo, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 930, ap. 20, b. 3, l. 8; 1919 m. *Aviacijos daliai įsakymų Nr. 11, 12, 19, 40* nuorašai, *ten pat*, l. 13.

Išskirtinio dėmesio vertas generolas Vytautas Otockis (Otauskas)³⁹. Deja, disponuojama istorinė medžiaga neleidžia išsamiau atskleisti šio karininko karinės biografijos faktų.

Yra žinoma, kad jis gimė 1872 m. kovo 12 d. Jakaterinoslavlyje, Rusijoje (dab. Dniepropetrovskas, Ukraina). 1890 m. pradėjo tarnybą Rusijos kariuomenėje, nuo 1893 m. – karininkas, Rusijos–Japonijos karo dalyvis. 1909 m. buvo pakeltas į papulkininkius, tarnavo 36-osios pėstininkų divizijos 142-ajame pėstininkų Zvenigorodo pulke. 1916 m. sausio 12 d. paskirtas 5-osios lenkų šaulių brigados 3-iojo bataliono vadu, iš jos atleistas kaip „visiškai surusėjęs“⁴⁰.

1919 m. atvyko į Lietuvą, buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Pristatydavo Rusijos kariuomenės generolu, praradusiu dokumentus. Nepaisant to, nuo gegužės 3 d. buvo paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie Generalinio štabo, gegužės 10 d. – vyriausiuoju karininku prie to paties štabo viršininko⁴¹. Vėliau tarnavo ypatingųjų reikalų karininku, net ypatingųjų reikalų generolu prie vyriausiojo kariuomenės vado⁴². Galiausiai nuo 1920 m. sausio 1 d. buvo paskirtas Generalinio štabo instruktoriumi⁴³. Tų pačių metų vasario 22 d. Respublikos Prezidento ir vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado Antano Smetonos įsakymu V. Otockiu nebuvo suteiktas Lietuvos kariuomenės karininko laipsnis. Tiesa, paliktas Rusijos kariuomenėje turėtas generolo majoro laipsnis⁴⁴. Kovo 1 d. generolas buvo atleistas iš kariuomenės dėl sveikatos ir nuo kovo 10 d. išbrauktas iš jos sąrašų⁴⁵.

Kitais duomenimis, karininkas V. Otockis buvo priverstas palikti vietos kariuomenės gretas, nes vadovybei pateikė melagingas žinias apie save

³⁹ Straipsnio autoriui generolo gimimo metai nėra žinomi.

⁴⁰ H. Bagiński, *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920*, Warszawa 1921, s. 47.

⁴¹ *Krašto apsaugos ministerijai įsakymas* Nr. 76/5, Kaunas, 1919 m. gegužės 6 d.; *Generalinio štabo įsakymas* Nr. 2, Kaunas, 1919 m. gegužės 12 d.; A. Birontas, *Bermontininkams Lietuvą užpuolus. Atsiminimai iš kovų už Lietuvos Nepriklausomybę*, Kaunas, 1934, p. 202, 213–214.

⁴² *Generalinio štabo įsakymas* Nr. 1/7, Kaunas, 1920 m. sausio 12 d.

⁴³ *Generalinio štabo įsakymas* Nr. 5/6, Kaunas, 1920 m. sausio 30 d.; A. Birontas, *min. veik.*, p. 202, 213–214.

⁴⁴ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 247/1, Kaunas, 1920 m. vasario 22 d.

⁴⁵ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 271/1, Kaunas, 1920 m. kovo 16 d.; *Generalinio štabo įsakymas* Nr. 22/2, Kaunas, 1920 m. kovo 25 d.

ir turimą karinį laipsnį. Todėl savo paslaugas pasiūlė kaimyninės Lenkijos kariuomenei. Čia jis buvo žinomas kaip karininkas Vitoldas Dolenga-Otoczki (*Witold Dołęga-Otoccki*), iš karto tapo pavaldus vyriausiajam pėstininkų inspektoriui, dalyvavo 1919–1920 m. Lenkijos–Sovietų Rusijos kare – vadovavo pėstininkų brigadai, dėstė 4-osios armijos mokymo centre, vėliau vadovavo Vyriausiajam mokymo centrui Kobrynėje ir kartu liko 79-ojo pėstininkų pulko sudėtyje⁴⁶. 1922 m. gegužės 3 d. jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis. Tuo pat metu jis buvo paskirtas į Pulavų apskrities karo komendanto pareigas, tačiau kartu liko neetatinis 24-ojo pėstininkų pulko Lucke karininkas⁴⁷. Mirė, sunkiai susirgęs, 1923 m. rugsėjo 25 d. Pulavuose, Lenkijoje⁴⁸. Palaidotas rugsėjo 27 d. Vlostovo k. kapinėse (dab. Vlostovo k., Lipniko valsč., Opatovo pavietas, Šventojo Kryžiaus vaivadija, Lenkija)⁴⁹.

Dabar reikėtų paaiškinti, kad Rusijos kariuomenėje iki 1917 m. lapkričio 1 d., o Vokietijos – iki 1918 m. lapkričio 1 d. įgyti karių laipsniai buvo prilyginti atitinkamiems arba viena pakopa aukštesniems Lietuvos kariuomenės karių laipsniams. Pvz., Rusijos kariuomenės generolo majoro laipsnis buvo prilygintas Lietuvos kariuomenės generolo leitenanto, o generolo leitenanto ir generolo atitinkamai – generolo laipsniams. Tačiau, kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, taip buvo elgiamasi ne visada, o tik įvertinus atitinkamus kriterijus, keliamus pretendentams aukšto rango karininko laipsnį ir numatomą tarnybos vietą gauti.

Kitaip aplinkybės susiklostė iš dvarininkų kilusiam katalikui gen. Vladiui Dionizui Slaboševičiui.

D. Slaboševičius gimė 1861 m. gruodžio 30 d. Zinevičiuose, Lydos apskrityje, Vilniaus gubernijoje. 1879 m. baigė 2-ąją Sankt Peterburgo sukarintą gimnaziją ir įstojo eiliniu į 1-ąją Pavlo karo mokyklą, 1881 m. ją baigęs buvo pakeltas praporščiku ir paskirtas į 3-iąją pionierių („sapierių“) batalioną. Po metų paaukštintas paporučikiu ir paskirtas tarnauti instruktoriumi-moky-

⁴⁶ *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.1921 r. Dodatek do Dziennika Personalnego M. S. Wojsk*, 24 września 1921, Warszawa, 1921, Nr. 37, s. 209, 601.

⁴⁷ *Rocznik oficerski* 1923, Warszawa, 1923, s. 194, 395, 1476.

⁴⁸ *Dziennik personalny Ministra Spraw Wojskowych* z 12 grudnia 1923 r., Warszawa, 1923, Nr. 76, s. 717.

⁴⁹ ŠtP. Witold Dołggi-Otoccki, pułkownik, komendant PKU Puławy, *Polska Zbrojna*, 27 września 1923, Nr. 264, s. 5.

toju į mokomąją kuopą. Vėliau buvo tik dalinio žemesniųjų klasių mokytojas. 1882 m. komandiruotas formuoti 5-osios pionierių brigados, paskirtas į 12-ąją jungtinį pionierių batalioną (kurį laiką jam net teko būti brigados kepyklos vedėju). Tokios karinės administracijos ir techninio aptarnaujančiojo personalo komandiruotės buvo gana dažnos. Todėl karininkas V. D. Slaboševičius ne kartą buvo komandiruotas formuoti inžinerijos dalinių, teikti kvalifikuotos pagalbos ir pan. 1884 m. jis buvo komandiruotas į 13-ąją jungtinį pionierių batalioną, o vėliau perkeltas ten nuolat tarnauti. 1885–1888 m. tarnavo 15-ajame karinio telegrafo parke poručiku, buvo dalinio vado adjutantas ir išdininkas, nuo 1887 m. laikinai ėjo vyresniojo karininko pareigas. 1888–1894 m. buvo grąžintas į ankstesnę tarnybos vietą, ten vadovavo kuopai, duonos kepyklai. Trumpam 1892 m. vėl buvo komandiruotas į 5-ąją pionierių brigadą vesti užsiėmimų. Grįžęs į dalinį buvo pionierių mokyklos 1-ojo skyriaus galvaninės komandos vedėjas, dar vėliau – minėtos brigados reikalų ir stovyklos komandos vedėjas. 1893 m. pakeltas į štabskapitonus, 1894 m. vėl komandiruotas, tik šį kartą į 17-ąją pionierių batalioną, kitais metais perkeltas į jį nuolat tarnauti, ten laikinai vadovavo ūkio daliai, kuopai. 1896 m. kurį laiką buvo priskirtas prie karūnacijos dalinio Maskvoje. 1897 m. pakeltas į kapitonus. 1904 m. tarnavo 17-ojo armijos korpuso inžinieriaus padėjėju, buvo atsakingas už ryšių tarnybų pranešimus⁵⁰.

1904 m., jau pakeltas į papulkininkius, V. D. Slaboševičius dalyvavo Rusijos–Japonijos kare. Mandžiūrijoje buvo skirtas į įvairius dalinius, ypač pasižymėjo rugpjūčio mėn. mūšiuose prie Liaoyango miesto (dab. Kinija) ir už tai buvo apdovanotas. Po karo buvo paskirtas į 16-ąją pionierių batalioną vado padėjėju, kurį laiką ėjo ūkio vedėjo pareigas. 1908–1909 m. laikinai vadovavo 3-iajam ir 4-ajam pionierių batalionams, 1911 m. buvo paskirtas 4-ojo pionierių generolo adjutanto grafo Totlebeno bataliono vadu ir pakeltas į pulkininkus. Netrukus vėl buvo paskirtas bataliono vado padėjėju rikiuotei, komandiruotas į Vilniuje dislokuoto 3-iojo

⁵⁰ Послужной списокъ 4-го сапернаго генераль-адъютанта графа Тотлебена баталіона полковника Слабошевича В. Д., 24 01 1912 г. [1912 02 08 carinės Rusijos kariuomenės 4-ojo pionierių generolo adjutanto grafo Eduardo Totlebeno bataliono plk. V. D. Slaboševičiaus tarnybos lapas]; Послужной списокъ командира 1-го понтоннаго баталіона генерала маіора Слабошевича В. Д., 18 03 1918 г. [1918 03 18 carinės Rusijos kariuomenės 1-ojo pontoninio bataliono gen. mjr. V. D. Slaboševičiaus tarnybos lapas], *Arvydo Pociūno asmeninis archyvas (toliau – АРАА)*.

armijos korpuso štabą. Nuo 1912 m. iki tarnybos caro kariuomenėje pa-
baigos vadovavo 1-ajam pontoniniam batalionui. Su šiuo daliniu dalyva-
vo Pirmojo pasaulinio karo veiksmuose⁵¹. Be rikiuotės tarnybos dalinyje,
būsimas generolas ne kartą buvo paskirtas dirbti laikinai ir nuolatinai į
bataliono teismą raštininku, teismo nariu ir pirmininku, karininkų garbės
teismo nariu. Taip pat dalyvavo kariuomenės manevruose ir lauko praty-
bose, mokė pėstininkus karo inžinerijos subtilybių.

1916 m. gruodžio 30 d. V. D. Slaboševičius buvo pakeltas į generolus
majorus. Iš tarnybos kariuomenėje buvo atleistas 1918 m. vasario 14 d.
Per netrumpą tarnybos laiką Rusijos kariuomenėje įvertintas: Šv. Vladi-
miro 3-iojo (1914 m.) ir 4-ojo laipsnių ordinais (1906 m.) su kardais ir
kaspinu (atitinkamai 1915 m. ir 1906 m.), Šv. Anos 2-ojo laipsnio ordinu
su kardais (1907 m.), Šv. Stanislovo 2-ojo (1902 m.), Šv. Anos (1896 m.)
ir Šv. Stanislovo 3-iojo (1889 m.) laipsnių ordinais, jubiliejiniu Pavlo karo
mokyklos ženklų, Imperatoriaus Aleksandro III valdymo ir Jo Didenybės
Imperatoriaus karūnavimo atminimo (1896 m.) sidabriniais ir 300 m. Ro-
manovų dinastijos jubiliejiniu (1913 m.) medaliais⁵².

Po tarnybos Rusijos kariuomenėje gen. V. D. Slaboševičius grįžo į Lie-
tuvą ir buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Nuo 1919 m. liepos 1
d. paskirtas laikinai eiti Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus Inžinerijos
dalies viršininko pareigas⁵³. Jam buvo suteiktas iki karių laipsnių refor-
mos numatytas karininko laipsnis ir paliktas galioti Rusijos kariuomenė-
je užtarnautas laipsnis. Generolą buvo numatyta skirti net į vyriausiojo
kariuomenės vado vietą, rudenį atleidus iš pareigų carinės Rusijos ka-
riuomenės gen. mjr. S. Žukauską. Tačiau šių pareigų jis taip ir neperėmė,
nes paskyrimo dieną sunkiai susirgo⁵⁴ ir rugsėjo 28 d. mirė⁵⁵. Buvo palai-
dotas Kaltinėnuose (Tauragės apskr., dab. Šilalės r.).

⁵¹ *Ten pat.*

⁵² *Ten pat.*

⁵³ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 113/1, Kaunas, 1919 m. liepos 14 d.; *Generalinio štabo įsakymas* Nr. 13/5, Kaunas, 1919 m. liepos 20 d.

⁵⁴ K. Ališauskas, *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918–1920*, Čikaga, 1972, t. 1, p. 364.

⁵⁵ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 167/14, Kaunas, 1919 m. spalio 14 d.; *Generalinio štabo įsakymas* Nr. 29/5, Kaunas, 1919 m. spalio 7 d.

Tai buvo vienas pirmųjų atvejų, kai kariuomenėje mirė aktyviosios karo tarnybos aukšto rango karininkas.

Tokiam velioniui buvo rodoma ypatinga pagarba. Šiam tikslui laidotuvių procesijai buvo skiriamas atitinkamas transportas, juodi pakinktai ir juodi apdangalai žirgams. Karinė vadovybė į laidotuves deleguodavo pėstininkų, kavalerijos ir artilerijos dalis, o joms vadovauti skirdavo atitinkamo rango karininką, paprastai atitinkantį velionio laipsnį ir pareigas. Būtina sąlyga buvo ant karsto užtiestas uždangalas, prikalta mirusiojo uniforminė kepurė ir kardas, sukryžiuotas su makštimi. Laidotuvių procesijoje dalyvaudavo garbės sargyba, grodavo orkestras, velionis buvo palydimas amžinojo poilsio trimis salvėmis.

Kariuomenės organizavimo pradžioje kraštui ginti trūko karių, todėl stengtasi susigrąžinti ne tik svetur tarnavusius karius, bet ir išvykusius lietuvių kilmės asmenis, neabejingsus jo likimui. Trūkstant patyrusių karininkų, buvo nuspręsta kviesti į Lietuvą svetimšalius karybos specialistus. Tuo metu įvairių ekspertų – instruktorių karininkų, norinčių atvykti į Lietuvą, – buvo išties nemažai, todėl net kilo mintis suformuoti Amerikos lietuvių brigadą, dar žinomą skambiu Amerikos legiono pavadinimu.

Vienas tokių kviestinių karybos specialistų buvo JAV ekspedicinio korpuso Europoje štabo ryšiams su Lietuvos delegacija palaikyti vadovas lauko artilerijos karininkas Viljamas Natanielis Svorthutas (*William Nathaniel Swarthout*)⁵⁶.

V. N. Svorthutas gimė 1872 m. gruodžio 25 d. Senekoje, Niujorko valsčiuje, Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV). Turimomis fragmentiškais žiniomis apie jo tarnybą kariuomenėje, 1889–1902 m. jis tarnavo 5-ojoje artilerijos brigadoje (1898–1900 m. trumpai buvo skirtas į 14-ąją pėstininkų pulką (diviziją (?) – aut. past.). Kapralas V. N. Svorthutas dalyvavo Ispanijos–JAV kariniame konflikte. Vėliau buvo paaukštintas – paskirtas 2-uuju leitenantu, Nacionalinės gvardijos kapitonu, net Montanos universiteto komendantu. Tačiau V. N. Svorthutas atsisakė tarnybos gvardijoje ir kapitono laipsnio ir pradėjo tarnauti Meksikos–JAV pasienyje. Nuo 1916 m. tarnavo 163-iajame pėstininkų pulke ir 66-ojoje artilerijos brigadoje, jos sudėtyje dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. 1918 m. paskirtas 1-uuju leitenantu. 1919 m. rugpjūčio 25 d. buvo demobilizuotas

⁵⁶ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 173–174.

iš kariuomenės išsitarnavęs iki kapitono⁵⁷ (kitais duomenimis – majoro – aut. past.).

Būtent jo iniciatyva atsirado pirminis brigados formavimo projektas, kuris buvo įteiktas Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos Paryžiuje atstovams. Rugsėjo 12 d. projektas sulaukė pritarimo, o karininkas nuo rugsėjo 19 d. buvo priimtas į tarnybą⁵⁸. Rugsėjį brigadą formuoti buvo pavesta būtent jam. Už parodytą iniciatyvą, ištikimybę, patriotizmą ir organizacinius gebėjimus nuo rugsėjo 26 d. Respublikos Prezidentas išimties tvarka jam suteikė pulkininko laipsnį⁵⁹. Tiesa, yra žinoma, kad ir pats karininkas prašė pulkininko laipsnio, nes JAV kariuomenėje buvo pristatytas pulkininko leitenanto laipsnį gauti, bet iki karo pabaigos to padaryti nespėta⁶⁰.

Metų pabaigoje plk. V. N. Svorthutas buvo įtrauktas į Amerikos lietuvių brigadą ir kartu su dauguma amerikiečių – aviacijos, artilerijos, geležinkelinių, inžinerijos, kavalerijos, pėstininkų, tankų specialistų – karininkų atvyko į Lietuvą. Pulkininkas atvyko gruodžio 31 d. ir nuo tos dienos oficialiai buvo priimtas į Lietuvos kariuomenę. Čia iš karto gavo Juodaodžio pravadę dėl to, kad kišenėje nešiojosi „gero kumščio dydžio negro galvą“⁶¹, o pats pasivadino visų lietuviškų dalinių JAV vadu ir sau suteikė brigados generolo laipsnį, atitinkamai pasididino ir atlyginimą, nes dalinio etatų sąrašė vadui buvo numatyta brigados generolo vieta, o jis kaip tik ir vadovavo tokio dydžio kariniam vienetui. Tačiau V. N. Svorthuto tarnyba Lietuvos

⁵⁷ Statement of officer, 1919–1920 [1919–1920 m. LR KAM žinios apie karininką], LCVA, f. 929, ap. 8, b. 5, l. 13–14; Promotion of captain U. S. Army Swarthout W. N., prepared by major Brinton J. Y. to brigadier general Walsh R. D. 1919 02 17 [1919 02 17 JAV kariuomenės mjr. J. Y. Brintono parengta brg. gen. R. D. Volšui skirta kpt. V. N. Svorthuto rekomendacija], *ten pat*, l. 18–19.

⁵⁸ 1919 09 30 LR KAM numatomos įsteigti Amerikos lietuvių brigados amerikiečių karininkų sąrašas, *ten pat*, ap. 7, b. 16, l. 6.

⁵⁹ 1919 m. LR KAM Karinės misijos prie Lietuvos delegacijos Taikos konferencijos Paryžiuje viršininko krn. M. Gedgaudo kreipimasis Lietuvos valstybės prezidento vardu, *ten pat*, ap. 8, b. 5, l. 25.

⁶⁰ 1919 09 04 LR KAM Karinės misijos prie Lietuvos delegacijos Taikos konferencijos Paryžiuje viršininko krn. M. Gedgaudo pareiškimas krašto apsaugos ministrui, *ten pat*, ap. 7, b. 16, l. 108.

⁶¹ Iš tikrųjų tai buvo tikra kumščio dydžio ne juodaodžio, o JAV indėno galvos iškamša. A. Merkys, Svetimšaliai karininkai Lietuvos kariuomenėje 1919–1920 metais, *Mūsų žinynas*, t. XXXIV, Nr. 11–12, p. 754.

kariuomenėje nebuvo ilga, nes kaip išvykęs trims dienoms atostogų ir savavališkai pasitraukęs iš tarnybos nuo 1920 m. vasario 6 d. buvo išbrauktas iš kariuomenės sąrašų⁶². Gausios brigados, kurią sudarytų 6 tūkst. karių, suorganizuoti nepavyko, nors joje jau buvo 26 karininkai ir 10 kareivių⁶³. Norinčiųjų buvo dar daugiau, tačiau tai padaryti sutrukdė diplomatiniai, organizaciniai, finansiniai ir transportavimo sunkumai.

Tenka konstatuoti, kad kol kas tai – vienietinis atvejis Lietuvos kariuomenės istorijoje, kai karininkas pats sau suteikė generolo laipsnį. Manytina, kad plk. V. N. Svorthutą buvo numatyta paaukštinti, bet savavališki ir su vietos karine vadovybe nesuderinti veiksmai bei susiklosčiusios aplinkybės viską pakreipė visai kita linkme. Vėliau dėl šios painiavos nagrinėjamo laikotarpio istorinėje medžiagoje atsirado nemažai netikslumų⁶⁴.

Palietus brigados klausimą svarbu būtų užsiminti ir apie Prancūzijos kariuomenės dimisijos intendantūros generolą Žaną Pjerą Lakrambė (*Jean Pierre Lacrambe*, 1855–1931), kuris buvo paskirtas į brigadą jos formavimo pradžioje, kaip tarpininkas, sprendžiant įvairius klausimus su vietos valdžia. Pats generolas buvo pareiškęs pageidavimą tarnauti Lietuvos labui, tačiau vietos karinei vadovybei daugiau jo paslaugų neprireikė⁶⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos kariuomenės kūrimosi pradžioje, trūkstant aukšto rango karininkų, į jos gretas įstojo daug kitų kraštų kariuomenėse tarnavusių karininkų lietuvių. Carinės Rusijos kariuomenės aukšti karininkai gen. K. Kondratovičius, gen. mjr. R. Okulič-Kazarinas ir V. D. Slaboševičius, baltagvardiečių gen. mjr. J. Kraucevičius užėmė arba buvo numatyti skirti į gana aukštas tarnybos vietas Lietuvos kariuomenėje. Jos gretose buvo ir gen. mjr. B. K. Kreičmanas, tačiau, kaip nepaskirtas į aukštas pareigas, pasitraukė ir prisijungė prie Lenkijos ka-

⁶² *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 255/6, Kaunas, 1920 m. kovo 1 d.; *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 255/8, Kaunas, 1920 m. kovo 1 d.

⁶³ 1919 09 27 LR KAM Karinės misijos prie Lietuvos delegacijos Taikos konferencijos Paryžiuje viršininko krn. M. Gedgaudo pareiškimas krašto apsaugos ministrui, *LCVA*, f. 929, ap. 7, b. 16, l. 143.

⁶⁴ *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 193; K. Ališauskas, *min. veik.*, p. 40.

⁶⁵ 1919 m. LR KAM Amerikos lietuvių brigados, formuojamos prie Karinės misijos prie Lietuvos delegacijos Taikos konferencijos Paryžiuje, atstovų nuotrauka, *ten pat*, l. 141 c.; 1919 09 27 LR KAM Karinės misijos prie Lietuvos delegacijos Taikos konferencijos Paryžiuje viršininko krn. M. Gedgaudo pareiškimas krašto apsaugos ministrui, *ten pat*, l. 145–146.

riuomenės. Su labai didelėmis išlygomis šalia Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės generolų galėtų būti minimi V. Otockis ir V. N. Svorthutas, tačiau tik kaip patys sau suteikę generolo laipsnį.

Pažymėtina, kad buvo ir kitų aukštų karininkų, pvz., Prancūzijos kariuomenės dim. gen. Ž. P. Lakrambė, kurie prašėsi priimami į Lietuvos kariuomenę, tačiau ne visų jų norams buvo lemta išsipildyti. Nepaisant to, galima pasakyti, kad pirmieji Lietuvos generolai, kad ir neturintys vietos kariuomenės generolo lapinio, buvo patyrę savo srities žinovai, tik jiems reikėjo rasti tinkamą vietą kariuomenėje.

Generolai, kuriems buvo suteiktas Lietuvos kariuomenės generolo laipsnis

Atsikūrusios valstybės kariuomenei reikėjo apginti, įtvirtinti valstybingumą, teritorinį vientisumą, todėl buvo kviečiami savanoriai ir mobilizuojami kariai, tarnavę kitų valstybių kariuomenėse. Į besikuriančią kariuomenę stoji carinės Rusijos, baltagvardiečių ir D. Britanijos (vienas) kariuomenės generolai, todėl šiame skyriuje pateikiamos istorinės žinios apie pirmuosius svetimų kariuomenių generolus, kuriems buvo suteiktas Lietuvos kariuomenės generolo laipsnis.

Vienas tokių galėtų būti generolas Andrius (Andriejus) Zarinas (Zanderis⁶⁶), gimęs 1865 m. liepos 18 d. Gardine, Gardino gubernijoje (dab. Baltarusijoje). Būsimo generolo karo tarnybos pradžia laikytini 1882 m., kai jis, baigęs Gatčinos institutą, buvo paskirtas į 105-ąjį pėstininkų Orenburgo pulką. Po poros metų baigė 2-ąją Konstantino karo mokyklą ir buvo pakeltas į paporučikius, 1888 m. – į poručikus. 1892 m. nusprendė siekti dar vieno aukštojo mokslo diplomo Aleksandro karo teisės akademijoje. Ją baigęs, buvo pakeltas į štabskapitonus, 1894 m. – į kapitonus, 1897 m. – į papulkininkius, 1901 m. – į pulkininkus, 1909 m. birželio 11 d. jam buvo suteiktas generolo majoro laipsnis⁶⁷.

⁶⁶ 1916 m. dėl mums nežinomų priežasčių jis pasikeitė pavardę.

⁶⁷ Зандер (Зарин) Андрей Александрович, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=4033>> [žiūrėta: 2012 01 03]; *Списокъ генераламъ по старшинству. Составленъ по 15-е Апреля 1914 г.*, Петроградъ, 1914, с. 559.

Nuo 1893 m. A. Zarinas tarnavo teisme. Yra žinoma, kad 1893–1897 m. buvo teismo kandidatas, 1897–1898 m. – Vilniaus, nuo 1908 m. – Sankt Peterburgo karinės apygardos teismo karinio prokuroro padėjėjas, 1908–1911 m. – Vilniaus karinės apygardos teismo karinis teisėjas. Paskutinė jo tarnybos vieta – Minsko karinės apygardos teismas, kuriame gen. mjr. A. Zarinas ėjo karinio prokuroro pareigas. Rusijos kariuomenėje buvo apdovanotas Šv. Anos 1-ojo (1916 m.), Šv. Vladimiro 3-iojo (1912 m.), Šv. Anos (1908 m.) ir Šv. Stanislovo 2-ojo (1906 m.), 3-iojo (1898 m.) laipsnių ordinais⁶⁸.

Po tarnybos generolas pasiūlė savo paslaugas besikuriančioms Lietuvos žinyboms. Pirmiausia nuo 1918 m. gruodžio 6 d. buvo paskirtas ypatinguoju įgaliotiniu prie Teisingumo ministerijos, buvo Gardino apygardos teismo narys, laikinai ėjo šio teismo pirmininko pareigas. 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę: kovo 19 d. krn. A. Zarinas buvo paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie Krašto apsaugos ministerijos Juridinio skyriaus⁶⁹, nuo liepos 30 d. kartu ėjo ir Armijos teismo karinio tardytojo pareigas⁷⁰, o 1920 m. sausio 1 d. buvo patvirtintas kariniu tardytoju, kartu paskirtas Generalinio štabo instruktoriumi⁷¹. Kovo 8 d. jam buvo paliktas Rusijos kariuomenėje turėtas laipsnis, 1921 m. išimties tvarka suteikta Lietuvos pilietybė. Tolesnė jo tarnyba klostėsi Kariuomenės teisme, kuriame nuo 1922 m. vasario 1 d. ėjo ypač svarbių ūkio bylų karinio tardytojo pareigas. Iš pradžių generolas turėjo sunkumų mokydamasis lietuvių kalbos, tačiau kaip „rusų karo teisininkas su dideliu teisės ir gyvenimo prityrimu“ greitai ją perprato. Kita vertus, krn. A. Zarinas buvo vienas iš nedaugelio karinių teisininkų, mokančių keletą kalbų: baltarusių (gudų), lenkų, prancūzų, rusų ir vokiečių⁷². Generolas aktyviai dalyvavo mokslinėje veikloje, rengė straipsnius apie kariuomenės orga-

⁶⁸ *Ten pat.*

⁶⁹ *Krašto apsaugos ministerijai įsakymas* Nr. 55/13, Kaunas, 1919 m. kovo 25 d.

⁷⁰ *Armijos teismui įsakymas* Nr. 1/3, Kaunas, 1919 m. rugpjūčio 1 d., *LCVA*, f. 507, ap. 7, b. 2, l. 1.

⁷¹ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 298/5, Kaunas, 1920 m. balandžio 12 d.; *Įsakymas kariuomenei* Nr. 454/4, Kaunas, 1920 m. spalio 15 d.

⁷² 1926 08 30 LR KAM Kariuomenės teismo ypatingai svarbių bylų karinio tardytojo gen. A. Zarino atestacijos lapas, *LCVA*, f. 930, ap. 2Z, b. 26, l. 7.

nizaciją, vidaus gyvenimą ir teisę⁷³. 1926 m. spalio 15 d. jam buvo suteiktas (nustatytas) generolo laipsnis, tačiau dėl ilgai užsitęsusio aiškinimosi, susijusio su laipsnio nustatymu, atlyginimo, uniformos dėvėjimo klausimais, neatsiradus atitinkamos pagal jo laipsnį tarnybos vietos, jautėsi neįvertintas ir pats pasiprašė išleidžiamas į atsargą, palikus teisę nešioti karinę uniformą⁷⁴. 1933 m. rugsėjo 15 d. taip ir buvo padaryta⁷⁵. Atsargos generolas gyveno Kaune, dirbo prisiekusiuoju advokatu⁷⁶. Tolesnės generolo biografijos faktų nežinome, net neturime galimybių įamžinti jo atminimą, nes žinių apie jo palaidojimo vietą tiesiog nėra.

Žinant, kad karių laipsnius teikdavo, o įgytus kitose kariuomenėse prilygindavo ir keisdavo į Lietuvos kariuomenės laipsnius Respublikos Prezidento patvirtinta komisija, ypač aukšto rango karininkų biografijos buvo atidžiai studijuojamos, atsižvelgiama į karinius dokumentus, patvirtinančius, kad jiems yra suteiktas atitinkamas laipsnis, tačiau daugelis jų neturėjo. Ilgai užtrukdavo jų tikrinimas ir patvirtinimo atsiuntimas iš kitos valstybės (pvz., Rusijos). Be to, reikėjo jiems rasti kariuomenėje atitinkamą etatinę vietą. Aktualus buvo pilietybės klausimas ir jos suteikimo procesas. Visa tai turėjo ne mažesnę įtaką karininko tolesnei tarnybai, negu jo lojalumas karinei, politinei vadovybei, sveikata, amžius, patirtis, tam tikri gebėjimai ir iniciatyvumas.

⁷³ A. Zarinas, Privatinės kaltinamosios bylos, *Kardas*, 1925, Nr. 17, p. 5–6; Dėl kvotos vadovėlių stokos, *Kardas*, 1925, Nr. 23–24, p. 21; Dėl naujojo Karo mokslo dr-jos statuto projekto, *Kardas*, 1926, Nr. 14, p. 217–218; Naikintina baudmė, *Kardas*, 1926, Nr. 28, p. 440–442; Anonimiški laiškai, *Kardas*, 1926, Nr. 30, p. 475–477; Gynimas karo teismuose, *Kardas*, 1926, Nr. 32, p. 504–506; Karo įstatų kodifikacija, *Kardas*, 1926, Nr. 35–36, p. 559–562; Ginklų vartojimas taikos metu, *Kardas*, 1927, Nr. 2, p. 34–36; Karo reliacijos, *Kardas*, 1927, Nr. 4, p. 75–76; Dėl mūsų Ekonominės karių bendrovės reikalų, *Kardas*, 1927, Nr. 9, p. 124–126; Nelaisvėn pasidavimas, *Kardas*, 1927, Nr. 17–18; Kareiviams reikalinga pažinti ir teisės pagrindus, *Karys*, 1927, Nr. 3, p. 29–30; Kas yra kooperacija ir kooperatyvas, *Karys*, 1927, Nr. 36, p. 328–329; Kvota karo baudžiamajame procese, *Mūsų žinynas*, 1927, t. XII, Nr. 36, p. 288–301.

⁷⁴ *Krašto apsaugos ministro įsakymas* Nr. 97/2, Kaunas, 1926 m. spalio 18 d.; 1926 11 16 LR KAM Kariuomenės teismo svarbių ūkio bylų karinio tardytojo gen. A. Zarino tarnybos lapas, *LCVA*, f. 930, ap. 2Z, b. 26, l. 4.

⁷⁵ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 71/1, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 28 d.

⁷⁶ 1927 09 02 LR KAM ats. gen. A. Zarino registracijos lapas, *LCVA*, f. 930, ap. 5, b. 3105, l. 21.

Tuo metu, kai kariuomenėje buvo palyginti daug generolų, kilo mintis sukurti generolų korpusą. Todėl, vadovaujantis nauju Karininkų laipsnių įstatymu (1926 m.), karininkai buvo suskirstyti į korpusus pagal laipsnį, specialybę, pasirengimą ir etatinę vietą⁷⁷. Deja, tuo metu kilo tam tikrų keblumų skirstant ištarnavusius nustatytą laiką kariuomenėje pulkininkus ir carinės Rusijos generolus, kurie, išleidžiami į atsargą (dimisiją), pretendavo gauti aukštesnį Lietuvos kariuomenės karininko laipsnį arba jį prilyginti atitinkamam lietuviškam laipsniui. Kurį laiką net buvo įprasta karininkui, išleidžiamam į atsargą, suteikti aukštesnį laipsnį. Tačiau taip būdavo ne visada, nes tokių pulkininkų, net generolų (ypač senųjų), buvo per daug. Daugeliui jų aukštesnis laipsnis nebuvo suteiktas dėl politinių, kitiems – dėl profesinių sumetimų. Respublikos Prezidentas, karinė vadovybė neleido jiems suteikti aukštesnio laipsnio, nes jų pakėlimas į generolus būtų neatitikęs kariuomenės, konkrečios karinės dalies struktūros, kurioje numatytos tik aukštos divizijos ir brigados vadų pareigos. Mobilizacijos atveju tokių generolų būtų buvę per daug, o jei vieni būtų paaukštinti – būtų reikėję suteikti aukštesnį laipsnį ir kitiems⁷⁸. Be to, Lietuvos kariuomenėje generolai galėjo būti tik armijų arba kariuomenių vadai. Nepatenkinti liko ir atsargos generolai.

Tiesa, Lietuvos kariuomenėje būta ir tam tikrų išimčių, kai iš pradžių į jos gretas stėjo Vakarų šalių karininkai. Jiems laipsniai buvo suteikiami vadovaujantis vakarietiška sistema. Pavyzdžiui, D. Britanijos brg. gen. Frankas Persis Krozjeris (*Frank Percy Crozier*), kurio atsiradimas Lietuvos kariuomenėje yra susijęs su 1919 m. Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos ir Lietuvos karinės misijos Paryžiuje (Prancūzijoje), vadovaujamos krn. Miko (Mykolo) Gedgaudo, veiksmais. Pastaroji organizacija rūpinosi kariuomenės komplektavimu, karinės amunicijos ir medžiagų pirkimu užsienyje. Stengtasi rasti lietuvių ir iš Lietuvos kilusių karių, samdyti kitų šalių karybos specialistus. Vienas tokių ir buvo minėtasis generolas.

F. P. Krozjeris gimė 1879 m. sausio 9 d. Bermuduose. Po nesėkmingo mėginimo tapti mediku jis įstojo į D. Britanijos kariuomenę, buvo sam-

⁷⁷ *Krašto apsaugos ministro įsakymas* Nr. 45/1, Kaunas, 1926 m. gegužės 14 d.; Karininkų laipsnių įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Kaunas, 1931, Nr. 349/2389.

⁷⁸ S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai*, Los Angeles, 1956, I d., p. 410–411.

domas karys. Jo, kaip karininko, biografija prasideda nuo tarnybos 2-uoju leitenantu Midlsekso šaulių savanorių pulko 4-ajame batalione. 1897 m. F. P. Krozjeris tęsė tarnybą sukarintoje milicijoje (policijoje), 1899–1900 m. kaip kapralas tarnavo kolonijiniame Tornykrofto kalnų pėstininkų dalinyje, dalyvavo 1899–1902 m. Būrų kare Pietų Afrikoje. 1900 m. jis buvo paskirtas 2-uoju leitenantu į Mančesterio pulką. Po metų pakeltas į leitenantus, dalyvavo 1901 m. Ašantės (Ašantės imperija (konfederacija), dab. Gana, Vakarų Afrika), 1902–1907 m. Šiaurės Nigerijos, 1905–1906 m. zulusų (dab. Pietų Afrikos Respublika) karuose. Ne kartą pats atsisakė paaukštinimo ir naujų vadovaujamų pareigų. Tiesa, 1908 m., jau būdamas kapitonas, vadovavo Ištikimojo Šiaurės Lankašyro pulko 3-iajam batalionui, tačiau dėl silpnos sveikatos buvo paskirtas į karininkų rezervą ir netrukus išvyko į Kanadą. Bet neilgam, nes trūkstant kariuomenėje patyrusių karininkų buvo grąžintas į tarnybą. Galiausiai 1912 m. atleistas iš kariuomenės, išsitarnavęs iki kapitono laipsnio. Buvo atšauktas iš atsargos prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui. Jo metu pasižymėjo ypatinga drąsa vadovaudamas 36-osios Olsterio divizijos 107-osios karališkųjų Airijos šaulių brigados 9-ajam Vakarų Belfasto batalionui. Dar tais pačiais 1914 m. buvo pakeltas į majorus, 1916 m. – į pulkininkus leitenantus, lapkričio 20 d. – į brigados generolus, kurį laiką vadovavo 40-osios divizijos 119-ajai pėstininkų Velso bantamų brigadai. 1919 m. liepos 31 d. patvirtintas brigados generolu. Paskutiniu savo tarnybos laikotarpiu vadovavo 3-iajam Velso pulkui, o rugpjūčio 16 d. buvo demobilizuotas, atleistas iš kariuomenės⁷⁹.

Tokie turintys kovinės patirties karininkai buvo ypač reikalingi ir vertinami, todėl, palankiai susiklosčius aplinkybėms, 1919 m. rugsėjo 19 d. jis kartu su britų karininkų ir instruktorių grupe, kaip Anglijos karinės misijos narys ir sutartininkas, įstojo į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas anglų karininkų štabo prie Lietuvos kariuomenės viršininku. Beje, kartu su juo atvykusius karininkus generolas į tarnybą pasirinko pats. Anglai karininkai buvo paskirti dalių vadais, instruktoriais ir kariniais patarėjais Generaliniame štabe, artilerijos, aviacijos, inžinerijos, kavalerijos ir kitose ginklų srityse. Pats generolas taip pat nuo spalio 19 d. buvo paskirtas

⁷⁹ 1919 m. LR KAM gen mjr. F. P. Krozjerio karinės tarnybos santrauka, LCVA, f. 929, ap. 8, b. 31, l. 6; <<http://www.cairogang.com/other-people/british/castle-intelligence/crozier/crozier.html>> [žiūrėta: 2012 07 13].

į Generalinį štabą kariniu patarėju⁸⁰. Tuo pat metu Prezidentas išimties tvarka suteikė jam Lietuvos kariuomenės generolo majoro laipsnį⁸¹. Kodėl suteiktas būtent šis laipsnis, kurio Lietuvos kariuomenės laipsnių sistemoje nebuvo, tiksliai atsakyti negalime. Tačiau, negalutiniais duomenimis, šio įvykio iniciatorius buvo pats generolas. Dar nepaskirtas į naują tarnybos vietą, jis prasitarė, kad prisidėtų prie besikuriančios Lietuvos kariuomenės tik gavęs aukštesnį laipsnį, kuris padėtų jam tolesnėje tarnyboje gimtosios šalies labui.

Įvertinus gebėjimus, nuo lapkričio 1 d. gen. mjr. F. P. Krozjeris buvo paskirtas kariuomenės inspektoriumi⁸². Būtent tuo metu jam teko koordinuoti estų, latvių ir lietuvių kovas su bermontininkais, nors buvo siūlymų patikėti generolui vadovauti bendram lietuvių, latvių ir lenkų frontui prieš bermontininkus. Tiesa, Lietuva nesutiko įsileisti į savo teritoriją lenkų kariuomenės. Generolas pats ne kartą lankėsi lietuvių fronte su bermontininkais, stebėjo, kaip ruošiasi kareiviai kovai, net parengė bermontininkų puolimo planą, siūlė įvairius kariuomenės ir policijos pertvarkymo projektus (pvz., sujungti krašto apsaugos ministro ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigybes, nepriimti kitataučių, formuoti policiją, sekant Airijos arba Anglijos policijos pavyzdžiu, ir pan.), tačiau jie, deja, liko neįgyvendinti⁸³. Tiesa, jo bendradarbiavimą su vietos kariuomenės atstovais sunkino kalbos barjeras, tačiau, nepaisant to, buvo pateikta daug gerų patarimų ir pasiūlymų. Nors generolas išreiškė pageidavimą likti kariuomenės gretose, siūlė įvairius galimus sutarties variantus, 1920 m. kovo 1 d. paties prašymu dėl finansavimo trūkumo iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje buvo atleistas⁸⁴. Rugsėjį jis pratęsė tarnybą Karališkojoje Airijos policijoje, kur buvo specialaus pagalbinio padalinio vadas. Tačiau 1921 m. vasarį pasitraukė iš jo dėl prastos pavaldinių drausmės. Išėjęs į pensiją, tapo dėstytoju ir rašytoju, nuo 1929 m. dirbo Tautų Są-

⁸⁰ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 184/14, Kaunas, 1919 m. lapkričio 17 d.

⁸¹ British advisers in the Baltic States, <<http://www.cairogang.com/other-people/british/castle-intelligence/crozier/crozier.html>> [žiūrėta 2011 m. sausio 11 d.].

⁸² *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 184/15, Kaunas, 1919 m. lapkričio 17 d.

⁸³ Mirė anglų gen. F. P. Crozieras, tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, *Karys*, 1937, Nr. 37–38, p. 1066; K. Ališauskas, *min. veik.*, p. 373–374.

⁸⁴ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 303/3, Kaunas, 1920 m. balandžio 15 d.

jungoje. Mirė 1937 m. rugpjūčio 31 d. Londone (D. Britanija)⁸⁵.

Lietuvos kariuomenėje buvo daugiau patyrusių karininkų. Vienas iš jų – net trijų kariuomenių karininkas Antanas Martusevičius.

A. Martusevičius gimė 1863 m. kovo 9 d. Padubysio dvare dvarininkų šeimoje (Šiluvos vlsč., Raseinių apskr., Kauno gub.). Jo pavardė tam tikrais laikotarpiais ir tarnybos vietose įvairavo. Pvz., metrikose jo pavardė *Martuszewicz* ir *Martusewicz*. Dar jis gerai žinomas kaip *Антон Антонович Мартусевич* ir *Antons Martusevičs* – pagal tarnybos carinės ir sovietinės Latvijos (Rusijos) kariuomenėje dokumentus. Išpažino Romos katalikų tikėjimą, buvo vedęs lietuvaitę Ievą Ribokaitę. Pirminį išsilavinimą įgijo Polocko komercijos gimnazijoje, kitais duomenimis – sukarintoje gimnazijoje, 1881 m. vasaros pabaigoje pradėjo karo tarnybą. 1883 m. baigė 1-ąją Pavlo karo mokyklą ir iš karto buvo paskirtas į 69-ąją pėstininkų Riazanės pulką, vėliau perkeltas į artileriją. 1883 m. buvo pakeltas į paporučikius (pirmasis karininko laipsnis), 1887 m. – į poručikus, 1894 m. – į štabkapitonus, 1898 – į kapitonus, kurį laiką vadovavo baterijai.

Būsimas generolas patirties įgijo 1904–1905 m. Rusijos–Japonijos kare, 1905–1906 m. vadovavo Mandžiūrijos kariuomenės priešakiniam atskirajam artilerijos atsargų sandėliui. 1905 m. buvo pakeltas į papulkininkius, 1910 m. – į pulkininkus. Pirmojo pasaulinio karo metu plk. A. Martusevičius vadovavo 14-ajai Sibiro šaulių artilerijos brigadai. Už nuopelnus 1915 m. birželio 10 d. jam buvo suteiktas generolo majoro laipsnis. Nuo 1917 m. buvo paskirtas 110-osios pėstininkų divizijos vadu ir jai vadovavo apie metus. Carinės Rusijos kariuomenėje buvo įvertintas keletu apdovanojimų: Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordinu su kardais ir kaspinu (1905 m.), Šv. Stanislovo 1-ojo (1916 m.), Šv. Anos 2-ojo laipsnio su kardais (1904 m.) ir Šv. Stanislovo 2-ojo laipsnio ordinais⁸⁶.

Po tarnybos carinėje kariuomenėje generolas apsigyveno Rygoje. 1919 m. sausį buvo mobilizuotas į Raudonąją armiją ir paskirtas Rygos vykdo-

⁸⁵ Brig.-gen. F. P. Crozier's death in London, <<http://newspapers.nl.sg/Digitised/Article/singfrepressb19370901.2.8.aspx>>, [žiūrėta: 2012 07 13]; Brig.-general F. P. Crozier, Soldier and writer, <<http://www.cairogang.com/other-people/british/castle-intelligence/crozier/crozier.html>> [žiūrėta: 2012 07 13].

⁸⁶ *Списокъ генераламъ по старшинству...*, с. 159; Мартусевич Антон Антонович, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=1370>>, [žiūrėta: 2012 07 11]; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2005, t. V, p. 164–165.

mojo komiteto Karinio skyriaus Mobilizacinio poskyrio viršininku. Kovo 3 d. sulaukė paaukštino – buvo paskirtas Sovietų Latvijos 1-osios šaulių divizijos artilerijos viršininku, nuo kovo 26 d. – ne tik divizijos (vėliau kelis kartus pervadintos, liepą – į 53-ąją šaulių, rugpjūtį – į latvių šaulių diviziją) vadu, bet ir Valmieros karinės grupės viršininku. Tų pačių metų spalį jau vadovavo smogiamajai grupei, sudarytai iš estų, latvių ir kazokų kovoti su baltagvardiečiais Oriolo-Kursko karinės operacijos metu, bet po sėkmingų veiksmų neva už delsimą ir savivalę 13-osios armijos vado Jeronimo Uborevičiaus (*Иероним Петрович Уборевич*) buvo nušalintas. Nuo 1919 m. rudens iki 1920 m. žiemos pabaigos jis buvo Latvijos liaudies komisarų tarybos Karinio komisariato viršininkas. Likvidavus komisariatą, pasitraukė į Sovietų Rusiją, kur nuo vasario iki rugpjūčio mėn. tarnavo 15-osios armijos štabo administracinės valdybos viršininko padėjėju⁸⁷.

1920 m. liepos 12 d. įsigaliojus Lietuvos–Sovietų Rusijos taikos sutarčiai, A. Martusevičius rugpjūtį dėl ligos iš kariuomenės pasitraukė ir grįžo į Lietuvą. Nuo gruodžio 8 d. jis buvo priimtas į tarnybą laisvai samdomu karininku eiti Tiekimų viršininko valdybos Statistikos dalies viršininko vyresniojo padėjėjo pareigas, nes dėl kalbos nemokėjimo negalėjo užimti aukštesnės, karininkui derančios, vietos, nors vėliau jau kalbėjo ir rašė lietuviškai visai pakenčiamai. Laikas, kurį karininkas iš tarnavo kariuomenėje laisvai samdomu karininku arba net, pvz., karo valdininku, buvo įskaitomas į tarnybos laiką. 1921 m. balandžio 20 d. karininkas savanoriu įstojo į kariuomenę ir buvo paskirtas II rūšies ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, balandžio 24 d. – I rūšies ypatingųjų reikalų karininku prie vyriausiojo kariuomenės vado, gegužės 29 d. – artilerijos viršininku⁸⁸. Jo iniciatyva buvo parengta ir įgyvendinta artilerijos padalinių reorganizacija. Gegužės 27 d. A. Martusevičiui buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis⁸⁹. Nuo birželio 15 d. jis pradėjo eiti artilerijos viršininko pareigas, o lapkričio 19 d. buvo paskirtas Karo tarybos nariu⁹⁰. 1922 m.

⁸⁷ *Ten pat.*

⁸⁸ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 95/2, Kaunas, 1921 m. balandžio 25 d.; *Įsakymas kariuomenei* Nr. 110/6, Kaunas, 1921 m. gegužės 10 d.; *Įsakymas kariuomenei* Nr. 127/1, Kaunas, 1921 m. gegužės 30 d.; *Krašto apsaugos ministerijai įsakymas* Nr. 108/3, Kaunas, 1924 m. lapkričio 5 d.

⁸⁹ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 131/1, Kaunas, 1921 m. birželio 11 d.

⁹⁰ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 276/2, Kaunas, 1921 m. lapkričio 28 d.

lapkričio 1 d. gen. ltn. A. Martusevičius paskirtas kariuomenės poligono viršininku⁹¹, tačiau lapkričio 8 (23?) d. paties prašymu dėl sveikatos buvo išleistas į atsargą⁹². Po to generolas apsigyveno Raseiniuose.

1927 m. pabaigoje ats. gen. ltn. A. Martusevičius pabandė grįžti į kariuomenę, prašėsi priimamas bent į ne rikiuotės tarnybą. Tačiau tuo metu, mažinant karių skaičių ir vengiant priimti naujus kadrus, ypač iš atsargos, generolui, kaip daugeliui karininkų, motyvuojant amžiumi, buvo atsakyta neigiamai. Galimai jo sprendimui grįžti įtakos turėjo prasta finansinė padėtis: nors generolas turėjo šiek tiek žemės, bet ją norėjo parduoti, nes turimų lėšų pragyventi nepakako. 1924 m. pirmą kartą ats. gen. ltn. A. Martusevičius kreipėsi dėl karininko pensijos skyrimo. Nors Lietuvos kariuomenėje nebuvo išstarnavęs penkerių metų, išimties tvarka nedidelė pensija jam galėjo būti skirta. Tik 1930 m. prašymas skirti pensiją buvo patenkintas, o kitais metais ji pradėta mokėti (250 Lt). Be to, generolas buvo apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu. 1933 m. rugsėjo 15 d. ats. gen. ltn. A. Martusevičius buvo išleistas į dimisiją⁹³.

Istorinių duomenų apie tolesnį A. Martusevičiaus likimą turime labai nedaug. Yra žinoma, kad 1944 m. rugsėjo 6 d. jis bandė pasitraukti į Vakarų, tačiau buvo sužeistas atsitiktinės sprogsmos skeveldros, frontui priartėjus prie Kalnujų. Mirė Kaune, karo ligoninėje, rugsėjo 9 d., netekęs daug kraujo. Palaidotas buvo senosiose Kauno miesto (Karmelitų) kapinėse. 1959 m. kapines likvidavus, neperlaidotas⁹⁴.

⁹¹ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 253/3, Kaunas, 1922 m. lapkričio 22 d.

⁹² *Įsakymas kariuomenei* Nr. 255/1, Kaunas, 1922 m. lapkričio 23 d.

⁹³ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 71/1, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 28 d.

⁹⁴ 1924 11 06 LR KAM l. e. Administracijos valdybos viršininko pareigas plk. ltn. A. Zubrio liudijimas apie rusų tarnybos gen. mjr. A. Martusevičių, *LCVA*, f. 930, ap. 2M, b. 59, l. 2; 1922 m. LR KAM artilerijos viršininko gen. ltn. A. Martusevičiaus tarnybos lapas, *ten pat*, l. 1–1ap., 3–3ap.; 1927 12 05 LR KAM Vyriausiojo štabo viršininko plk. P. Plechavičiaus atsakymas ats. gen. ltn. A. Martusevičiui, *ten pat*, l. 6; 1924 01 15 LR KAM ats. gen. ltn. A. Martusevičiaus prašymas krašto apsaugos ministrui, *ten pat*, l. 14–14ap.; 1930 04 30 LR KAM krašto apsaugos ministro plk. ltn. J. Variakojo nutarimas, *Raseinių krašto istorijos muziejaus fondų rinkiniai* (toliau – *RaKIM*), GEK-8339; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. V, p. 164–165; V. Vitkus, Martusevičių giminė II. Generolas leitenantas Antanas Martusevičius (1863-02-25–1844-09-09), <<http://www.alioraseiniai.lt/martuseviciau-gimine-ii/>> [žiūrėta: 2011 12 09].

Lietuvos kariuomenės gen. Leono Radaus-Zenkavičiaus karinė biografija šiek tiek panaši į prieš tai aptarto generolo. Jis taip pat tarnavo trijose kariuomenėse, buvo vienas iš nedaugelio Lietuvos kariuomenės generolų, kuriam suteiktas armijos generolo laipsnis.

L. Radus-Zenkavičius gimė 1874 m. kovo 5 d. stačiatikių dvarininkų šeimoje Jurbarke (Raseinių apskr., Kauno gub.). 1892 m. baigė karo mokslus Polocko kadetų korpuse (mokykloje) ir įstojo į 1-ąją Pavlo karo mokyklą. 1893 m. buvo pakeltas paporučikiu. Kitais metais, kaip baigęs mokyklą, buvo paskirtas į 29-osios artilerijos brigados 3-iąją, vėliau – į 6-ąją bateriją raštininku, 1896 m. – į artilerijos diviziono valdybą adjutantu. 1897 m. gražintas į bateriją paskyrus būrio vadu. Išlaikęs stojamuosius egzaminus, įstojo į Nikolajaus generalinio štabo akademią ir buvo pakeltas į poručikus, 1900 m. ją baigęs – į štabskapitonus, iš karto po to paskirtas į Maskvos karinę apygardą. Trumpam buvo išsiųstas susipažinti su štabo darbu į 13-ojo ir 17-ojo armijų korpusų štabus. 1901–1902 m. tarnavo Ust-Dvinsko (dab. Daugpilio, Latvija) tvirtovės štabo Rikiuotės skyriaus viršininku, kurį laiką tuo pat metu buvo priskirtas ir prie Vilniaus karinės apygardos štabo. 1902 m. pakeltas į kapitonus, nuo 1902 iki 1904 m. tarnavo Vilniaus karinės apygardos štabo oberkarininku⁹⁵ svarbiems pavedimams. Kartu atliko ir vadovavimo kuopai stažuotę 170-ajame pėstininkų Molodečno pulke, buvo paskirtas 13-osios kuopos vadu⁹⁶.

Kpt. L. Radus-Zenkavičius dalyvavo Rusijos–Japonijos kare, buvo priskirtas prie 2-osios Mandžiūrijos armijos karinių pranešimų valdybos viršininko, kurį laiką ir prie tos pačios armijos vado, ėjo štabskarininko⁹⁷ raštvedybai ir pavedimams pareigas. Taip pat buvo komandiruotas atlikti įvairių generolo kvartirmeisterio užduočių. 1905 m. L. Radus-Zenkavičius buvo pakeltas į papulkininkius, 1909 m. – į pulkininkus ir iki 1912

⁹⁵ Oberkarininkas (rus. *овер-офицер*) – žemesnioji karininkų korpuso grandis; žemesnysis laipsniu, užimantis komandos ir kuopos vado vietą, karininkas nuo jaunesniojo leitenanto iki kapitono.

⁹⁶ *Послужной списокъ начальника штаба 6-й арміи генераль маіора Радусъ Зенковича Л. А., 04 01 1918 г. [1918 01 17 carinės Rusijos kariuomenės 6-osios armijos štabo viršininko gen. mjr. L. Radaus-Zenkavičiaus tarnybos lapas], АРАА.*

⁹⁷ Štabskarininkas (rus. *штабс-офицер*) – aukštesnioji karininkų korpuso grandis; aukštesnysis laipsniu, užimantis nuo bataliono iki pulko vado padėjėjo vietą, aukšto laipsnio karininkas – nuo majoro iki pulkininko.

m. tęsė tarnybą būdamas 3-iojo armijos korpuso štabskaraininku pavedimams. 1907 m. vėl atliko stažuotę, tik šį kartą vadovavimo batalionui, tame pačiame 170-ajame pėstininkų Molodečno pulke. Nuo 1912 m. buvo paskirtas 27-osios pėstininkų divizijos štabo viršininku, kitais metais – komandiruotas į 27-ąją artilerijos brigadą susipažinti su jos technine puse. Prasidėjus Pirmojo pasaulinio karo veiksams nuo 1914 m. buvo priskirtas (komandiruotas) prie vyriausiojo kariuomenės vado štabo. Iš pradžių laikinai, bet netrukus nuolatinai buvo paskirtas 199-ojo pėstininkų Kronštato pulko vadu ir kartu laikinai priskirtas prie Šiaurės vakarų fronto vyriausiojo vado štabo. Nuo 1915 m. pradžios komandiruotas į 2-osios armijos štabą, nuo 1916 m. paskirtas 10-osios Sibiro šaulių divizijos štabo viršininku ir prilygintas brigados vadui. 1916 m. balandžio 23 d. L. Radui-Zenkavičiui buvo suteiktas generolo majoro laipsnis⁹⁸.

Tiesioginė karinė vadovybė – 50-osios divizijos vadas gen. ltn. Vilhelmas Karlas von Nordgeimas (*Вильгельм-Карл фон Нордгейм*) ir 10-osios Sibiro šaulių divizijos vadas gen. ltn. Andrejus Elčaninovas (*Андрей Георгиевич Елчанинов*) – pastebėjo generolą. Kariuomenėje jis buvo vertinamas už atsidavimą tarnybai, drąsą, šaltakraujiškumą, vidinę ramybę, greitą orientaciją, gebėjimą tiksliai formuluoti įsakymus ir paskirstyti užduotis, išradingumą mūšiuose, ypač kai reikėjo dengti atsitraukiančias pagrindines pajėgas, tinkamai koordinuoti divizijos padalinių veiksmus. Buvo apibūdintas kaip patikimas pulko vadas, nesutrinkantis sudėtingomis aplinkybėmis, protingas, nenervingas, stiprios sveikatos, mėgstantis jodinėti ir nusipelnęs būti paaukštintas – be eilės pakeltas į korpuso štabo viršininkus, armijos štabo generolus kvartirmeisterius arba paskirtas neatskirosios brigados vadu. Jis išmanė karinius reikalus, buvo veiklus pagalbininkas, o tiesioginių karinių veiksmų metu vykdydamas pavestas užduotis ne kartą demonstravo drąsą, ramybę ir savitvardą. Svarbu pasakyti, kad buvo plataus akiračio, protingas, mėgo tvarką, atlikdavo užduotis iki galo, patikimas, jam buvo galima pavesti bet kokią darbą⁹⁹.

⁹⁸ *Тен пат.*

⁹⁹ Боевая аттестация на начальника штаба 10-й Сибирской стрѣлковой дивизий генераль маюра Радусъ Зенковича Л. А., 01 05 1916 г. [1916 05 14 carinės Rusijos kariuomenės 10-osios Sibiro šaulių divizijos štabo viršininko gen. mjr. L. Radaus-Zenkavičiaus kovinė atestacija], APPA

Ilgai laukti neteko. 1917 m. gen. mjr. L. Radus-Zenkavičius buvo paskirtas 6-osios armijos štabo generolu kvartirmeisteriu, vėliau vadovavo 22-ajai pėstininkų divizijai ir buvo minėtos armijos štabo viršininkas. 1918 m. pradžioje išleistas atostogų į tarnybą negrižo. Jo tarnyba kariuomenėje buvo pažymėta Šv. Vladimiro 3-iojo laipsnio ordinu (1914 m.) ir kartais su kaspinu (1916 m.), 4-ojo laipsnio ordinu (1908 m.) su kartais ir kaspinu (1915 m.), Šv. Anos (1917 m.) ir Šv. Stanislovo 1-ojo laipsnio (1916 m.), Šv. Anos (1907 m.) ir Šv. Stanislovo 2-ojo laipsnio ordinais su kartais (1906 m.), Šv. Anos 3-iojo laipsnio ordinu (1905 m.) ir kartais su kaspinu (1915 m.), Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinu (1903 m.). Taip pat jam buvo įteiktas Šv. Jurgio auksinis kardas (1915 m.) ir Anglijos Šv. Mykolo ir Šv. Jurgio ordinas, Rumunijos Karūnos 2-ojo laipsnio ordinas su kartais (1917 m.), Imperatoriaus Aleksandro III valdymo atminimo sidabrinis už 1897 m. pirmąjį visuotinį gyventojų surašymą ir 1904–1905 m. Rusijos–Japonijos karui atminti (1907 m.), 300 m. Romanovų dinastijos jubiliejinis (1913 m.) bronziniai medaliai, įvairių padėkų¹⁰⁰.

Pažymėtina, kad iš visų Rusijos imperijos ordinų, medalių, pasižymėjimo ir garbės ženklų viešai vilkint Lietuvos kariuomenės uniforma buvo leista nešioti tik Šv. Jurgio kryžiaus ordiną, medalį ir kardą. Tačiau prieš tai buvo privalu pateikti prašymą kariuomenės štabui, kur apdovanojimais buvo įregistruojami, nes tam reikėjo gauti leidimą. Pvz., Šv. Jurgio aukso kardu buvo apdovanoti šie Lietuvos kariuomenės generaliteto atstovai: carinės Rusijos kariuomenės gen. K. Kondratovičius, gen. ltn. Maksimas Katchė, brg. gen. Kazys Tallat-Kelpša, gen. Vincas Grigaliūnas-Glovackis, gen. L. Radus-Zenkavičius, gen. S. Žukauskas, o pristatytas apdovanoti – gen. ltn. Juozas Stanaitis.

1918 m. L. Radus-Zenkavičius įstojo į Raudonąją armiją. Iki 1920 m. tarnavo Generalinio štabo Karo istorijos komisijoje (skyriuje)¹⁰¹, pasitraukęs iš jos – dirbo Lietuvos atstovybėje Maskvoje, 1921 m. grįžo į Lietuvą.

¹⁰⁰ *Послужной списокъ начальника штаба 6-й армии генераль маіора Радусъ Зенковича Л. А., 04 01 1918 г. [1918 01 17 carinės Rusijos kariuomenės 6-osios armijos štabo viršininko gen. mjr. L. Radaus-Zenkavičiaus tarnybos lapas], АРАА; Списокъ полковникамъ по старшинству. Составленъ по 1-е Марта 1912 г., Санкт-Петербургъ, 1912, с. 945.*

¹⁰¹ Радус-Зенкович Лев Аполлонович, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=75>> [žiūrėta: 2012 07 19].

Vasario 14 d. Rusijos kariuomenės gen. mjr. L. Radus-Zenkavičius buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas ypatingųjų reikalų generolu prie krašto apsaugos ministro¹⁰². Kovo 12 d. jam buvo suteiktas generolo laipsnis. Gegužės 29 d. jis paskirtas Karo mokslo skyriaus viršininku¹⁰³, 1922 m. liepos 29 d. – eiti Aukštųjų karininkų kursų (vėliau – Aukštieji karininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kursai) viršininko pareigas, kartu paliekant eiti ankstesnes pareigas¹⁰⁴. Kursams vadovavo iki 1928 m. Juose dėstė karo istoriją, karo strategiją ir karo taktiką. Jis buvo vienas iš Karo mokslo draugijos steigėjų. 1923 m. lapkričio 6 d. (kitais duomenimis – rugsėjo 20 d.) buvo paskirtas Generalinio štabo viršininku¹⁰⁵, nuo 1924 m. sausio 23 d. – laikinai eiti Vyriausiojo štabo viršininku¹⁰⁶, kovo 1 d. – ir nuolatinio Karo tarybos nario pareigas¹⁰⁷. 1926 m. sausio 16 d. generolas paskirtas laikinai eiti ypatingųjų reikalų karininko pareigas prie krašto apsaugos ministro¹⁰⁸. 1928 m. vasario 9 d. paties prašymu buvo išleistas į atsargą, suteikęs karinę pensiją ir teisę dėvėti uniformą¹⁰⁹. Po tarnybos ūkininkavo savo dvare Čiuteliuose, Klaipėdos krašte.

Antrosios sovietų okupacijos metu 1944 m. generolas nesėkmingai bandė pasitraukti į Vakarus, slapstėsi Kaune, ten 1946 m. balandžio 12 d. mirė ir slapta buvo palaidotas Aukštosios Panemunės kapinėse. Per tarnybos Lietuvos kariuomenėje laiką buvo apdovanotas: 1-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi (1924 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1-ojo laipsnio ordinu (1928 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.) ir Čekoslovakijos Karo kryžiumi (1923 m.)¹¹⁰.

Kitas nepagrįstai užmirštas vyresnės kartos generaliteto atstovas – bajorų palikuonis Vytautas Stomma.

V. Stomma gimė 1868 m. kovo 25 d. Samenalese, Permės guberni-

¹⁰² *Įsakymas kariuomenei* Nr. 47/2, Kaunas, 1921 m. kovo 1 d.

¹⁰³ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 127/1, Kaunas, 1921 m. gegužės 30 d.

¹⁰⁴ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 172/2, Kaunas, 1921 m. liepos 29 d.

¹⁰⁵ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 202/1, Kaunas, 1923 m. lapkričio 6 d.

¹⁰⁶ *Krašto apsaugos ministro įsakymas* Nr. 11/1, Kaunas, 1924 m. sausio 23 d.

¹⁰⁷ *Krašto apsaugos ministro įsakymas* Nr. 34/4, Kaunas, 1924 m. kovo 1 d.

¹⁰⁸ *Krašto apsaugos ministro įsakymas* Nr. 3/3, Kaunas, 1926 m. sausio 6 d.

¹⁰⁹ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 15/1, Kaunas, 1928 m. vasario 10 d.

¹¹⁰ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2006, t. VI, p. 202–203.

joje, tremtinių šeimoje, išpažįstančioje Romos katalikų tikėjimą¹¹¹. Ilgą laiką jį globojo dėdė, Rusijos kariuomenės gen. mjr. Titus (*Tytus*) Stomma. Nenuostabu, kad būsimas generolas sekė jo pėdomis. 1885 m. V. Stomma baigė Aleksandro kadetų korpusą (mokyklą), po metų buvo pakeltas į paporučikius, 1888 m. baigė Michailo karo artilerijos mokyklą. Iki 1890 m. tarnavo 28-ojoje artilerijos brigadoje būrio vadu, buvo pakeltas į poručikus. Karininkas tobulinosi toliau ir 1893 m. baigė Michailo artilerijos akademiją. Tada iš karto buvo pakeltas į štabskapitonus. Nuo 1893 iki 1917 m. Spalio revoliucijos tarnavo Sankt Peterburgo (Petrogrado) šovinių gamykloje, kur iš pradžių buvo paskirtas gilzių dirbtuvių viršininku. Dėl mums nežinomų priežasčių 1896 m. vėl buvo pakeltas į štabskapitonus ir prilygintas gvardijos poručikui. 1900 m. kaip savo srities specialistas ir puikiai mokantis kalbėti prancūziškai (taip pat lietuviškai, rusiškai ir vokiškai) buvo komandiruotas už savo lėšas į pasaulinę parodą Paryžiuje. Čia susipažino su šovinių gamybos naujovėmis. Dar yra žinoma, kad tais pačiais metais sukūrė šeimą su Julija Stommaite ir susilaukė sūnų – Viktoro ir Vlado. V. Stomma 1900 m. buvo pakeltas į kapitonus, 1904 m. – į papulkininkius, 1907 m. – į pulkininkus. 1912 m. buvo paskirtas minėtos gamyklos ūkio dalies viršininko, o 1915 m. – gamyklos technikos viršininko padėjėju. Gruodžio 19 d. pakeltas į generolus majorus. Tarnybos Rusijos kariuomenėje metu generolas buvo apdovanotas Šv. Vladimiro 4-ojo, Šv. Anos (1913 m.) ir Šv. Stanislovo 2-ojo (1911 m.), Šv. Anos 3-iojo (1903 m.) laipsnių ordiniais, o už pagalbą statant 1908 m. šautuvų gamyklą – Belgijos karaliaus Leopoldo ordino komandoro kryžiumi¹¹².

¹¹¹ Teiginys, kad Rusijos kariuomenėje iki aukšto laipsnio negalėjo ištarnauti katalikybę išpažįstantys karininkai, nėra visiškai tikslus. Kita vertus, negalime nesutikti, kad evangelikų reformatų tikyba buvo palankesnė karjerai. Taip pat svarbu paminėti, kad tarp generaliteto atstovų, be stačiatikių, buvo ir sentikių.

¹¹² V. Jencius-Butautas, Generolas leitenantas Vytautas Stomma, *Voruta*, 2009 m. lapkričio 7 d., Nr. 21, p. 10; *Tas pats*, Generolas leitenantas Vytautas Stomma – Žemaitijos kunigaikštystės valdovo ainis, *Voruta*, Nr. 11, 2010 m. birželio 5 d., p. 15; *Списокъ генераламъ по старшинству. Справленъ по 10-е Июля 1916 г.*, Петроградъ, 1916, c. 169; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2007, t. VII, p. 201; *Стомма Витольд-Мечислав Игнатъевич*, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=5110>>, [žiūrėta: 2012 07 12]; *Списокъ полковникамъ по старшинству. Составленъ по 1-е Марта 1912 г.*, Санкт-Петербургъ, 1912, c. 144.

Po 1917 m. perversmo iki 1921 m. V. Stomma tarnavo Raudonosios armijos Centrinės valdybos artilerijos dirbtuvių vyriausiuoju inžinieriumi¹¹³. Nepatikrintais duomenimis, kurį laiką galėjo būti ir įkalintas. Remiantis 1920 m. Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartimi, 1921 m. pavasarį grįžo į Lietuvą. Gegužės 13 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas II rūšies ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministru¹¹⁴. Liepos 14 d. pakeltas į generolus leitenantus ir liepos 23 d. paskirtas Patrankų ir ginklų taisymo dirbtuvių viršininku¹¹⁵, o vėliau priskirtas prie Generalinio štabo Artilerijos tiekimo skyriaus. Deja, 1922 m. buvo atestuotas kaip silpnas vadovas. Tiesa, iš atestacijos tikrai sunku spręsti apie generolo netinkamumą tarnybai, o priekaištai, kad viršininkas pirmiausiai turi būti dirbtuvių meistras, parodyti visus darbo su staklėmis veiksmus, paprasčiausiai neatrodo rimti. Net artilerijos viršininkas gen. ltn. A. Martusevičius nevisiškai sutiko su tokia Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. ltn. Arvydo Jansono atestacija. Jis teigė, kad generolo tarnybos patirtis ir karinis išsilavinimas, teorinės žinios galėjo būti panaudoti naudingai, todėl patarė perspėti gen. ltn. V. Stommą dėl nevisiško tinkamumo šios rūšies tarnybai. Tokios pat nuomonės laikėsi ir einantis kariuomenės vado pareigas plk. Juozas Stanaitis¹¹⁶.

Gali susidaryti įspūdis, kad tokia neigiama atestacija tinkamai iliustruoja nagrinėjamo laikotarpio aukštų karininkų elgseną, asmeninės brandos stoką, vadovavimąsi principu „mes“ ir „jie“, simpatijas, antipatijas, protekcijas ir kitus karinę drausmę ir tvarką silpninančius veiksnius. Todėl gegužės 8 d. generolas, nors ir geros sveikatos, iš pareigų buvo atleistas¹¹⁷, o lapkričio 3 (20?) d. paties prašymu išleistas į atsargą¹¹⁸. Po tarnybos gyveno savo tėviškėje Jasiuliškių dvare, Ukmergės apskrityje, dirbo

¹¹³ Стомма Витольд-Мечислав Игнатьевич, <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=5110>> [žiūrėta: 2012 07 12].

¹¹⁴ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 143/2, Kaunas, 1921 m. birželio 18 d.

¹¹⁵ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 181/1, Kaunas, 1921 m. rugpjūčio 4 d.

¹¹⁶ 1921 m. LR KAM Artilerijos tiekimo skyriaus gen. ltn. V. Stommos atestacija, LCVA, f. 930, ap. 2S, b. 448, l. 1–2.

¹¹⁷ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 207/4, Kaunas, 1922 m. rugsėjo 25 d.

¹¹⁸ *Įsakymas kariuomenei* Nr. 251/1, Kaunas, 1922 m. lapkričio 20 d.

Ukmergėje lenkų gimnazijos direktoriumi, mokytoju¹¹⁹. Tiek tarnybos metu, tiek po jos rašė straipsnius į periodinę spaudą įvairiomis temomis¹²⁰. 1933 m. rugsėjo 15 d. buvo išleistas į dimisiją¹²¹.

Prasidėjus sovietų okupacijai, generolas atsisakė pasitraukti į Vakarų, o dvarą nacionalizavus persikėlė gyventi į Kauną¹²². 1941 m. vėl buvo iškeldintas, NKVD suimtas ir birželio 14 d. ištremtas į Sibirą. Tremtyje dirbo fermoje Martovkos tarybiniam ūkyje, Chabarovsko rajone, Altajaus krašte, kur kirto medžius ir dirbo medžio apdirbimo darbus. Po karo išvykti į Lenkiją jam nebuvo leista. Mirė tremtyje 1947 m. spalio 26 d.¹²³ 2010 m. rugsėjo 25 d. Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje Vidiškėse, Stommų kapavietės sienoje, atidengta jam skirta memorialinė lenta¹²⁴.

Čia minėti generolai buvo skirtingų kartų, tautybių ir tikybų, skirtingo karinio išsilavinimo ir patirties. Iš pradžių ne visiems tokio aukšto rango karininkams buvo rasta tinkama etatinė vieta kariuomenėje, atitinkanti jų laipsnį ir kompetenciją. Išskyrus gen. L. Radų-Zenkavičių ir gen. mjr. F. P. Krozjerį, kurie buvo skirti į aukštą vadovaujamas pareigas, o jų turėti laipsniai buvo ne tik kad nepalikti ar prilyginti atitinkamiems vietos kariuomenės karininkų laipsniams, bet paaukštinti. Tačiau dėl kariuomenės organizacijos, tarnybos etatų ir kitų aplinkybių, pvz., sveikatos problemų ar subjektyvių veiksnių buvo sunku rasti vietą pakankamai aukštos kvalifikacijos, karinio išsilavinimo ir patirties generaliteto atstovams – gen. A. Zarinui, gen. ltn. A. Martusevičiui ir gen. ltn. V. Stommai. Nepaisant

¹¹⁹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2013, t. 9, p. 449.

¹²⁰ V. Stomma, Dvasiškija ir politika, *Lietuvos žinios*, Nr. 243, 1923 m. spalio 30 d., p. 1–2; Kam naudingesnė buvo „Berta“: prancūzams ar vokiečiams, *Mūsų žinynas*, 1925, t. 9, Nr. 27, p. 409–417; Kražiai, *Rytas*, Nr. 243, 1925 m. lapkričio 8 d., p. 2.

¹²¹ *Isakymas kariuomenei* Nr. 71/1, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 28 d.

¹²² V. Jencius-Butautas, Generolas leitenantas Vytautas Stomma – Žemaitijos kunigaikštystės valdovo ainis, *Voruta*, Nr. 12, 2010 m. birželio 19 d., p. 15; *Tas pats*, Generolas leitenantas Vytautas Stomma – Žemaitijos kunigaikštystės valdovo ainis, *Voruta*, Nr. 11, 2010 m. birželio 5 d., p. 15; *Tas pats*, Generolas leitenantas Vytautas Stomma, *Voruta*, Nr. 21, 2009 m. lapkričio 7 d., p. 10.

¹²³ *Tas pats*, Generolas leitenantas Vytautas Stomma, *Voruta*, Nr. 21, 2009 m. lapkričio 7 d., p. 10.

¹²⁴ Vidiškėse atidengta memorialinė lenta generolui leitenantui Vytautui Stommai, *Voruta*, 2010 m. spalio 2 d., Nr. 19, p. 8.

to, verta juos minėti. Jie paliko gana ryškų pėdsaką Lietuvos kariuomenės istorijoje, nors joje tarnavo neilgai.

IŠVADOS

Kai kurie 1918–1921 m. tarnybą Lietuvos kariuomenėje pradėję generolai iš karto buvo paskirti į aukštas vadovaujamas pareigas, kai kurie – ne, todėl apleido tarnybą, buvo ir paskirtų karinių padalinių vadovais, instruktoriais, inspektorais, laisvai samdomais arba ypatingųjų reikalų karininkais (generolais) prie aukštas pareigas einančių karininkų, kol atsirasdavo etatinė vieta, atitinkanti jų laipsnį, kvalifikaciją ir patirtį. Iš viso Lietuvos kariuomenės karininkų sąrašė yra 57 generolai, ir tik su tam tikromis išlygomis būtų galima įrašyti dar tris pavardes – B. K. Kreičmano, V. Otockio ir V. N. Svorthuto.

Atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenėje (1918–1940 m.) tarnavo ne tik vietos kariuomenėje iki generolo laipsnio pakilę karininkai, bet ir kitų kraštų kariuomenių generolai – carinės Rusijos pėstininkų generolas K. Kondratovičius, generolai majorai B. K. Kreičmanas, A. Martusevičius, R. Okulič-Kazarinas, V. Otockis, L. Radas-Zenkavičius, V. D. Slaboševičius, V. Stomma, A. Zarinas ir S. Žukauskas, baltagvardiečių generolas majoras J. Kraucevičius ir Didžiosios Britanijos brigados generolas F. P. Krozjeris. Jie buvo pirmieji Lietuvos kariuomenės generolai.

Ne visiems pirmiesiems svetimų kariuomenių aukšto rango karininkams buvo suteiktas Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės bent vienas generolo laipsnis pirmiausiai dėl to, kad iki 1919 m. rudens nebuvo karinių laipsnių, taip pat (karinės ir politinės vadovybės sprendimu) dėl profesinės kompetencijos stokos, neaiškių karinės biografijos faktų, tautinio tapatumo, politinių pažiūrų, pilietybės, sveikatos problemų, amžiaus, lietuvių kalbos nemokėjimo, mirties, pasitraukimo iš kariuomenės. Generolo laipsnis nebuvo suteiktas K. Kondratovičiui, B. K. Kreičmanui, R. Okuličiui-Kazarinui, V. Otockyui ir V. D. Slaboševičiui.

Iš pradžių pirmiesiems generolams buvo palikti Rusijos kariuomenėje įgyti laipsniai ir prilyginti atitinkamam generolo laipsniui arba suteikti aukštesni Lietuvos kariuomenės generolo laipsniai. Išimtiniais atvejais kai

kurie aukšti karininkai buvo paaukštinti arba patys sau suteikė laipsnius – generolo majoro (F. P. Krozjeris) arba brigados generolo (V. N. Svorthutas), arba Rusijos kariuomenės generolo laipsnį (V. Otockis).

Lietuvos kariuomenėje generolų laipsniai buvo per aukšti, nes tikroju generolu galėjo tapti tik atskirųjų armijų arba kariuomenių vadai. Generalitetas, kaip ir visa karininkija, buvo gerai aprūpintas socialinis sluoksnis, turintis įvairių privilegijų tiek kariuomenėje, tiek visuomenėje.

PRIEDAI

Lietuvos Respublikos kariuomenės (1918–1940 m.) generolų sąrašas

Eilės nr.	Pavardė, vardas (gimimo/ mirties data)	Generolo laipsnio suteikimo data/ laipsnis	Karo tarnybos Nepriklausomos Lietuvos Respublikos kariuomenėje laikas ¹²⁵	Pastabos ¹²⁶
1.	ADAMKAVI-ČIUS EDVARDAS (1888–1957)	1933 09 06 – gen. ltn.; 1937 02 16 – div. gen.	1918 12 01– 1940 06 15	1936 12 11 – laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį
2.	BARZDA-BRA-DAUSKAS JUOZAS (1896–1953)	1938 11 23 – brg. gen.	1919 01 15– 1940 06 15	
3.	BULOTA JONAS (1855–1942)	1919 11 18 – gen. ltn.; 1930 06 21 – gen.	1919 07 01– 1924 07 23; 1927 05 31– 1930 06 21	
4.	ČAPLIKAS JULIUS (1888–1941)	1935 02 14 – gen. ltn.	1918 11 20– 1923 10 30; 1928 05 21– 1935 10 03	

¹²⁵ Straipsnio autorius nurodo karininkų tarnybos Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje laiką iki pirmosios sovietinės okupacijos, t. y. iki 1940 m. birželio 15 d.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos kariuomenės (1918–1940 m.) generolų sąrašas sudarytas remiantis pirminiais šaltiniais – archyviniais dokumentais ir įvairiais įsakymais kariuomenei ir jos dalims.

Lietuvos Respublikos kariuomenės generalitetas 1918–1940 m.:
nežinomi istoriniai fragmentai

5.	ČERNIUS JONAS (1898–1977)	1937 11 23 – brg. gen.	1919 03 10– 1939 03 31; 1939 11 23– 1940 06 15	1940 12 29 – RA gen. mjr.
6.	DAUKANTAS TEODORAS (1884–1960)	1928 05 06 – gen. ltn.	1922 12 21– 1923 12 24 (KAM laisvai samdomas karininkas); 1923 12 24– 1925 11 10; 1925 12 24– 1929 05 11	
7.	DIRMANTAS STASYS (1887–1975)	1937 02 16 – brg. gen.	1919 02 07– 1933 08 24; 1935 11 02– 1938 04 21	
8.	GALVYDIS- BIKAUSKAS JONAS (1864–1943)	1919 10 18 – gen. ltn.; 1926 08 21 – gen.	1918 11 23– 1926 08 21	
9.	GERULAITIS ZENONAS (1894–1945)	1931 12 22 – gen. ltn.; 1939 06 13 – div. gen.	1918 11 10– 1940 06 15	1936 12 11 laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį; 1940 12 29 – RA gen. mjr.
10.	GIEDRYS VIKTORAS (1894–1955)	1939 06 13 – brg. gen.	1919 02 10– 1940 06 15	
11.	GRIGAITIS JUOZAS (1881–1947)	1926 08 13 – gen. ltn.	1919 05 12– 1926 10 15	
12.	GRIGALIŪNAS- GLOVACKIS VINCAS (1885–1964)	1927 02 16 – gen. ltn.; 1934 01 18 – gen.	1918 11 10– 1926 08 13; 1926 12 17– 1934 01 18	
13.	GUSTAITIS ANTANAS (1898–1941)	1937 11 23 – brg. gen.	1919 03 15– 1940 06 15	
14.	JACKUS JONAS (1894–1977)	1931 12 22 – gen. ltn.	1919 01 03– 1935 01 16	
15.	JUODIŠIUS JONAS (1892–1950)	1939 06 13 – brg. gen.	1919 01 26– 1940 06 15	1940 12 29 – RA gen. mjr.
16.	KARVELIS VLADAS (1901–1980)	1938 12 31 – brg. gen.	1919 07 06– 1940 06 15	1940 12 29 – RA gen. mjr.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

17.	KATCHE MAKSIMAS (1879–1933)	1920 03 01 – gen. ltn.	1919 04 16– 1922 10 07	
18.	KLEŠČINSKIS KONSTANTAS (1879–1927)	1922 01 06 – gen. ltn.	1919 05 04– 1923 08 08	
19.	KONDRATOVI- ČIUS KIPRIJONAS (1859–1932)		1918 11 24– 1918 12 24	1901 02 20 – carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr., 1904 09 02 – gen. ltn., 1910 12 19 – infanterijos (pėsti- ninkų) gen. 1918 m. suteiktas Lietuvos kariuomenės krn. laipsnis ir paliktas turėtas laipsnis
20.	KRAUCEVIČIUS JUOZAS (1879–1964)	1920 09 01 – gen. ltn.	1920 06 12– 1927 01 27	1919 01 24 – Rusi- jos baltagvardiečių kariuomenės gen. mjr.
21.	KROZJERIS FRAN- KAS PERSIS (Crozier Frank Percy) (1879–1937)	1919 09 19 – gen. mjr.	1919 09 19– 1920 03 01	1916 11 20 – Di- džiosios Britanijos brg. gen., 1919 07 31 – pa- tvirtintas laipsnis
22.	KUBILIUS JURGIS (1875–1961)	1919 11 18 – gen. ltn., 1926 08 13 – gen.	1918 11 23– 1926 08 13	
23.	KUBILIŪNAS PETRAS (1894–1946)	1929 11 23 – gen. ltn.	1919 08 04– 1934 06 07	
24.	KURKAUSKAS ALEKSANDRAS (1882–1945?)	1925 05 30 – gen. ltn.	1920 12 04– 1925 05 30; 1925 07 01– 1930 09 18 (KAM laisvai samdomas tarnautojas)	
25.	LADIGA KAZYS (1894–1941)	1925 05 15 – gen. ltn.	1918 12 12– 1927 08 24	

Lietuvos Respublikos kariuomenės generalitetas 1918–1940 m.:
nežinomi istoriniai fragmentai

26.	Liatukas Pranas (1876–1945)	1919 10 07 – gen. ltn.	1918 12 05– 1920 09 05	
27.	MARTUSEVIČIUS ANTANAS (1863–1944)	1921 05 27 – gen. ltn.	1920 12 08– 1921 04 20 (KAM laisvai sam- domas karininkas); 1921 04 20– 1922 11 08 (23)	1915 06 10 – carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr.
28.	MIEŽELIS VLADAS (1894–1986)	1938 11 23 – brg. gen.	1922 01 27– 1940 06 15	
29.	MUSTEIKIS KAZYS (1894–1977)	1937 02 16 – brg. gen.	1918 12 01– 1924 10 03; 1928 01 12– 1940 06 15	
30.	NAGEVIČIUS VLADAS (1881–1954)	1920 05 14 – gen. ltn.	1918 11 23– 1940 06 15	1936 12 11 – laips- nis pakeistas į brg. gen. laipsnį
31.	NASTOPKA STASYS (1881–1939)	1919 10 08 – gen. ltn.	1918 11 23– 1924 07 23	
32.	NAVAKAS KAZYS (1894–1945)	1937 02 16 – brg. gen.	1920 12 07– 1940 06 15	
33.	OKULIČ-KAZA- RINAS RAPOLAS (1857–1919)		1919 03 28– 1919 04 27	1912 m. – carinės Rusijos kariuome- nės gen. mjr.; 1919 m. suteiktas Lietuvos kariuomenės krn. laipsnis ir paliktas turėtas laipsnis
34.	PEČIULIONIS MOTIEJUS (1888–1960)	1935 02 14 – brg. gen.	1919 02 01– 1936 01 16	
35.	PLECHAVIČIUS POVILAS (1890–1973)	1929 02 10 – gen. ltn.	1918 11 23– 1929 02 10	
36.	POPELIUČKA KLEMENSAS (1892–1948)	1935 02 14 – gen. ltn.	1919 04 12– 1940 06 15	1936 12 11 – laips- nis pakeistas į brg. gen. laipsnį
37.	PUNDZEVIČIUS STASYS (1893–1980)	1935 11 22 – gen. ltn.; 1938 11 23 – div. gen.	1919 07 04– 1940 06 15	1936 12 11 – laips- nis pakeistas į brg. gen. laipsnį

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

38.	RADUS-ZENKAVIČIUS LEONAS (1874–1946)	1921 03 12 – gen.	1921 02 14– 1928 02 09	1916 04 23 – carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr.
39.	RAMANAUSKAS VALERIJONAS (1856–?)	1920 05 13 – gen. ltn.	1919 01 11– 1924 04 30	
40.	RAŠTIKIS STASYS (1896–1985)	1937 11 23 – brg. gen.; 1940 04 23 – div. gen.	1919 01 15– 1940 04 23; 1940 06 07– 1940 06 15	
41.	RĖKLAITIS MIKAS (1895–1976)	1935 11 22 – gen. ltn.; 1938 11 23 – div. gen.	1919 01 15– 1940 06 15	1936 12 11 – laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį
42.	SKOMSKIS BRONIUS (1864 (1865?)–1935)	1921 03 12 – gen. ltn.	1921 01 14– 1926 08 13	
43.	SKUČAS KAZYS (1894–1941)	1939 02 15 – brg. gen.	1919 01 15– 1939 03 31	
44.	SLABOŠEVIČIUS VLADAS DIONIZAS (1861–1919)		1919 07 01– 1919 09 28	1916 m. – carinės Rusijos kariuome- nės gen. mjr.; 1919 m. suteiktas Lietuvos kariuomenės krn. laipsnis ir paliktas turėtas laipsnis
45.	STANAITIS JUOZAS (1865–1925)	1922 08 02 – gen. ltn.	1921 04 01– 1923 12 31	
46.	STOMMA VYTAUTAS (1868–1947)	1921 07 14 – gen. ltn.	1921 05 13– 1922 11 03 (20)	1915 12 19 – carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr.
47.	SUTKUS JONAS (1893–1942)	1931 12 22 – gen. ltn.; 1937 02 16 – div. gen.	1918 11 30– 1937 11 10	1936 12 11 – laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį
48.	ŠNIUKŠTA PETRAS (1877–1952)	1925 05 15 – gen. ltn.; 1935 11 02 – gen.	1919 07 07– 1935 11 02	

Lietuvos Respublikos kariuomenės generalitetas 1918–1940 m.:
nežinomi istoriniai fragmentai

49.	TALLAT-KELPŠA KAZYS (1893–1968)	1935 11 22 – gen. ltn.	1919 01 21– 1940 06 15	1936 12 11 – laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį
50.	TAMAŠAUSKAS PRANAS (1878–1951)	1928 02 16 – gen. ltn.; 1935 08 29 – gen.	1918 12 05– 1926 08 31; 1926 12 24– 1935 08 29	
51.	VAICIUŠKA PRANAS (1876–1939)	1919 11 18 (22) – gen. ltn.	1919 06 04– 1920 05 21; 1923 12 01–1925 (KAM laisvai samdomas tarnautojas (gydytojas))	
52.	VELYKIS MYKOLAS (1884–1955)	1927 02 05 – gen. ltn.	1918 10 21– 1920 01 01; 1920 09 01– 1927 02 05	
53.	VIMERIS EMILIS (1885–1974)	1929 11 23 – gen. ltn.	1919 02 03– 1940 06 15	1936 12 11 – laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį
54.	VITKAUSKAS VINCAS (1890–1965)	1935 11 22 – gen. ltn.; 1939 06 13 – div. gen.	1919 02 01– 1940 06 15	1936 12 11 – laipsnis pakeistas į brg. gen. laipsnį; 1940 08 30 – RA gen. mjr., 1940 12 29 – RA gen. ltn.
55.	ZARINAS ANDRIUS (1865–?)	1926 10 15 – gen.	1919 03 19– 1926 10 15	1909 06 11 – carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr.; 1920 03 08 – paliktas turėtas gen. mjr. laipsnis
56.	ŽILYS VINCAS (1898–1972)	1939 12 31 – brg. gen.	1919 02 17– 1940 06 15	1940 12 29 – RA gen. mjr.
57.	ŽUKAUSKAS SILVESTRAS (1860–1937)	1920 10 05 – gen.	1918 12 10– 1920 06 14; 1920 08 15– 1921 06 25; 1923 06 06– 1928 01 26	1916 m. – carinės Rusijos kariuomenės gen. mjr.

Įteikta 2012 m. spalio 10 d.

LES GÉNÉRAUX DE L'ARMÉE DE LA RÉPUBLIQUE DE LITUANIE 1918–1940: DES FRAGMENTS HISTORIQUES MECONNUS

Dr. Andriejus STOLIAROVAS

Musée de la guerre de Vytautas Magnus

l'Université Vytautas Magnus.

Dans l'armée de la République de Lituanie (1919–1940) le grade de général était le plus haut grade militaire. Les officiers de ce rang dirigeaient divers corps d'armées et différents types d'armes. En 1919, deux grades de général ont été introduits : lieutenant général et général, puis en 1936, trois grades : général de brigade, général de division et général. Dans l'armée lituanienne le grade de général a été attribué seulement aux officiers des forces terrestres et des forces aériennes.

Les premiers généraux de l'armée lituanienne n'étaient pas seulement des officiers montés en grade jusqu'au rang de général, mais également des généraux issus de l'armée blanche de la Russie tsariste ou de l'armée anglaise. Mais tout le monde ne pouvait conserver son grade acquis équivalant au rang de général de l'armée lituanienne, car à l'automne 1919, il n'y avait pas de rangs militaires, mais aussi en raison du manque de compétences professionnelles, de faits assujettis à caution dans la biographie militaire, de l'identité nationale, des opinions politiques, de la nationalité, des problèmes de santé, de l'âge, de la non connaissance de la langue lituanienne, de décès, de retrait de l'armée. Mais la plupart ont été directement nommés à des postes de haute responsabilité, quant à certains qui ne l'avaient pas été, ils quittaient alors le service, d'autres étaient encore nommés chefs d'unités militaires, instructeurs, inspecteurs, officiers mercenaires ou officiers chargés des affaires spéciales (généraux) auprès des hauts officiers en attendant qu'une place se libère, plus conforme à leur grade, qualification ou expérience.

En tout, dans la liste des officiers de l'armée, on dénombrait 60 généraux dont 54 officiers élevés au moins à un des grades de général de l'armée de la République de Lituanie indépendante, quatre officiers (K. Kondratovičius, B. K. Kreičmanas, R. Okulič-Kazarinas, V. D. Slaboševi-

čius) qui n'ont pas eu le temps de recevoir ou égaliser leur grade de général et deux officiers (V. Otockis, V. N. Svorthutas) qui se sont attribués à eux-mêmes le grade de général.

GENERAL OFFICERS OF THE ARMY OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA IN 1918–1940: UNKNOWN HISTORICAL DATA

Dr Andriejus STOLIAROVAS
Vytautas the Great War Museum
Vytautas Magnus University

The rank of General was the highest rank of an officer in the army of the Republic of Lithuania in 1919–1940. Such officers commanded different parts of the army. In 1919, two ranks of General – Lieutenant General and General were introduced, and from 1936 – three ranks, namely a Brigadier General, Division General and General. Only the officers of the land army and military aviation were promoted to general ranks in the Lithuanian army.

The first generals of the Lithuanian army were the officers promoted to the rank of General in the local army and also the generals of the Tsarist army, of the Russian White Guards and of the British Army. However, not all of them were granted the ranks gained or were equated to the corresponding rank of General, or higher ranks of generals of the Lithuanian Army, as there were no military ranks until autumn 1919. Other reasons were the lack of professional competence, obscure facts of military biographies, national identity, political opinion, nationality, health problems, age, and ignorance of the Lithuanian language, death, and withdrawal from the army. Many of them were immediately assigned to high leadership positions and some of them – not, so they abandoned the service. Some of them were appointed as heads, instructors and inspectors of military departments, or freelance or special affairs officers (generals) to assist officers in high positions, until the tenure positions, corresponding to their rank, qualifications and experience, became available.

In total, there were 60 generals on the list of military officers of which 54 officers were promoted to at least one rank of general of the Independent Army of the Republic of Lithuania, the ranks were not granted or not equated to the ranks of general held by four officers (K. Kondratovičius, B. K. Kreičmanas, R. Okulič-Kazarinas, V. D. Slaboševičius) and two officers (V. Otockis, V. N. Svorthutas) assumed the ranks of general themselves.

„Karo archyvo“ XXIX tomo straipsnius recenzavo:

dr. Petras Biveinis
prof. dr. Zenonas Butkus
doc. dr. Pranas Janauskas
doc. dr. Vytautas Lesčius
dr. Estela Rukšėnienė
prof. dr. Valdas Rakutis
dr. Andriejus Stolarovas
dr. Gintautas Surgailis
dr. Jonas Švilpa
dr. Vytautas Tininis
prof. dr. Jonas Vaičenonis
dr. Rimantas Zizas
doc. dr. Feliksas Žigaras